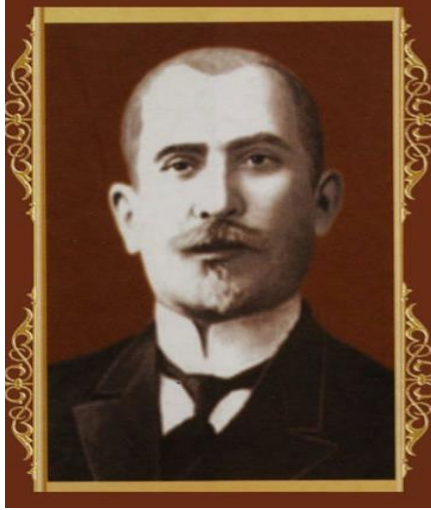

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanası

***Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı
Firidun bəy Köçərli***

Ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli 160 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı- 2023

Tərtibçi:

Ruhiyyə Məmmədli

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

“Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı”- Firidun bəy Köçərli 160 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F.Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed. Ruhiyyə Məmmədli; ixt.red. və burax. məsul Ş. Qəmbərova; Bakı: F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2023. – 105s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2023

Firidun bəy Köçərlinin 150 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2013-cü ildə Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyatşünas alimi, tanınmış maarifpərvər, ictimai xadim, publisist-yazıçı, tənqidçi və tərcüməçi Firidun bəy Əhməd ağa oğlu Köçərlinin anadan olmasının 150 illiyi tamam olur.

Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf yoluna dair qiymətli mənbə təşkil edən əsərlər yaratmış və çoxcəhətli zəngin fəaliyyəti ilə ictimai-mədəni fikrin təşəkkülünə mühüm töhfələr vermişdir. Ölkəmizdə təhsil sisteminin milli əsaslar üzərində qurulması prosesində onun maarifçi ziyalı kimi apardığı işlər böyük əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq və Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə xidmətlərini nəzərə alaraq, Firidun bəy Köçərlinin 150 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təklifləri nəzərə alınmaqla, Firidun bəy Köçərlinin 150 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 fevral 2013-cü il.

Giriş

Azərbaycan ədəbiyyatının müəllifi Firidun bəy Köçərli öz xalqının bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə verdiyi inciləri sərraf kimi tapıb qiymətləndirməyi bacarmış, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük ideallarla, sağlam və yüksək hisslərlə zəngin olduğunu iftixarla təhlil və sübut etmişdir. Firidun bəy Köçərli ədəbi şəxsiyyətlər, bədii əsərlər, dərslük və tərcümələr haqqında, sülh və xalqlar dostluğu, qadın azadlığı, habelə məişət mövzularında onlarla maraqlı, aktual məqalələri ilə dövrünün ən fəal publisistlərindən biri olmuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bu yorulmaz və vətənpərvər tədqiqatçısı bir ədəbiyyatşünas kimi araşdırmalarına folklor nümunələrini yazıya almaqla başlamışdır. Firidun bəy Köçərli ən müqtədir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Onu böyüklü, kiçikli hamı sevir. Mütəxəssislərin də təsdiqlədikləri kimi, folklorşünaslığın yaranması şifahi xalq ədəbiyyatının toplanması, sistemləşdirilib nəşr olunmasında Firidun bəy Köçərlinin böyük xidmətləri olmuşdur. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi dirilti, şairlərimizin ülvi ruhlarını canlandırdı. F. Köçərli Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyatşünası, pedaqoq və publisistidir. O, Azərbaycan ədəbi dilinin saflığı uğrunda daim mübarizə aparmışdır. Onun uşaqlar üçün yazdığı “Balalara hədiyyə” kitabı Azərbaycanın ən dəyərli sərəvətlərindəndir. Müəllif bu kitabda ən çox şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə etmişdir. F. Köçərlinin fikrincə uşaq dünyası çox zəngindir. Uşaqlarda poetik duyum çox güclüdür. Onların təfəkkürü yazıçı təfəkkürünə uyğundur. Uşaq ədəbiyyatı böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Yüksək

səviyyəli uşaq əsərlərinin yazılmasına həmişə böyük ehtiyac olub. Uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə müasir dövrün nəbzi tutulmalı, coşqun və qaynar həyatımız öz bədii inikasını tapmalıdır. Bu uşaq yazıçılarını düşündürən aktual problemdir.

Müasir dövrün indiki mərhələsində xalqımıza kamil, şüurca yetkin insanlar daha çox lazımdır. Belə insanların yetişdirilməsində uşaq ədəbiyyatının misilsiz əhəmiyyəti vardır. Məhz elə buna görə də uşaq ədəbiyyatının ideya-bədii səviyyəsinin yüksəldilməsinə həmişə qayğı göstərilməlidir. F.Köçərli uşaq dünyası nəsr sahəsində səmərəli xidmət göstərən ədiblərimizdəndir. Onun yaratdığı əsərlərə həmişə ehtiyac vardır. Qeyd edim ki, 1965 - ci il yanvarın 1 –dən Mədəniyyət Nazirliyinin qərarı ilə Kitabxanamız Firidun bəy Köçərlinin adını daşıyır. F.Köçərli adına Uşaq kitabxanası olaraq bu sahədə üzərimizə çox mühüm vəzifələr düşür. Bizim ən ümdə vəzifəmiz böyük ədibimizi oxucularımıza tanıtmmaq, onun dəyərli əsərlərini onlara sevdirməkdir. Çünki, ulu öndər Heydər Əliyevin söylədiyi kimi kitabxana məbədgahdır, hər bir ziyalının yolu bu məbədgahdan keçir. Balacaları vətənpərvərlik, humanizm, düşməyə nifrət, beynəlmilətçilik ruhunda tərbiyə etmək üçün biz kitabxanaçılar çox çalışmalıyıq. Biz inanırıq ki, illər ötsə də hər dəfə uşaq ədəbiyyatından söz düşəndə uşaqların da, böyüklərin də sevimlisi F.Köçərli hörmətlə anılacaq, yada düşəcək. Bu il sevimli ədibimizin 160 illik yubileyi qeyd olunacaq. Yubileylə əlaqədar hazırlanmış **“Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı Firidun bəy Köçərli”** adlı metodik vəsaiti təqdim edirik.

I.Həyatı və yaradıcılığı

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və pedoqoji fikir tarixində məşhur “Azərbaycan alimi, tənqidçi və pedoqoqu” kimi dəyərləndirilən Firidun bəy Köçərli tərəqqipərvər elm və ədəbiyyat xadimləri sırasında xüsusi yer tutan şəxsiyyətlərdəndir. F.Köçərlinin yaradıcılığında Azərbaycan ədəbiyyatının müasir durumu, onun tarixi keçmişi ilə vəhdətdə öyrənilib. O,1863-cü il yanvarın 26-da Azərbaycanın gözəl guşəsi olan Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Tarixi hadisələr və gözəl ənənələrlə zəngin səfalı Şuşa şəhərində Firidun bəy Köçərlinin doğulduğu illərdə müəyyən bir oyanma və canlanma özünü göstərirdi. Firidun bəy Köçərli burada Mirzə Kərim Münşizadənin ibtidai məktəbini bitirdikdən sonra atasının arzusu ilə rus məktəbində təhsil alıb, Qori müəllimlər seminariyasında təhsilini davam etdirmişdir. (1880-1885). Seminariyanı 22 yaşında əla əxlaqla bitirən Köçərli İrəvan gimnaziyasına müəllim göndərilmişdir. Azərbaycanlı balalara hüsnxət qaydalarınca yazmağı öyrədən gənc müəllim həm də dünya ədəbiyyatından nümunələri tərcümə etmiş, Azərbaycan ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemləri mövzusunda bir çox məqalələr yazmışdır. F.Köçərli təhlil etdiyi əsərləri həyatilik, xəlqilik, xarakterlərin canlı, tipik, dilin təbii, gülüşün mənalı olması baxımından qiymətləndirir.

Firidun bəy Köçərli pedoqoji fəaliyyətə İrəvan gimnaziyasında müəllim kimi başlamış, sonra Qori Müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsində müvəqqəti təlimatçı kimi çalışmışdır. (1910-1918). Onun təşəbbüsü ilə seminariyanın Azərbaycan şöbəsi

Azərbaycana-Qazax şəhərinə köçürülmüşdür. O, burada açılmış Qazax müəllimlər seminariyasının müdiri vəzifəsində işləmişdir.(1918-1920)

Firidun bəy Köçərli ədəbi-ictimai fəaliyyətə İrəvan gimnaziyasında çalışdığı illərdən başlamış, ilk məqalələri bu dövrdə işıq üzü görmüşdür. Həmin illərdə Firidun bəy Köçərli “Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı” adlı ilk iri həcmli əsərini qələmə almışdır. Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasında işlədiyi illərdə “Azərbaycan türk ədəbiyyatı” əsərini bitirmişdir (1908). Lakin bu əsər sovet hakimiyyəti illərində Bakıda “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”(iki cildlə) adı ilə nəşr edilmişdir(1925 – 1926). Burada XVIII-XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ilk geniş elmi şərhini verilmişdir. Əfsuslar olsun ki, əsərin XX əsr ədəbiyyatından bəhs edən hissəsi itmişdir. Zaqafqaziyanın dövrü mətbuatında onun rus, gürcü və Azərbaycan klassik yazıçıları haqqında saysız-hesabsız ədəbi oçerkləri, məqalələri çıxmışdır. Firidun bəy Köçərli burada ictimai haqsızlığa, dini fanatizmə, cəhalətə qarşı çıxmış, maarif, mədəniyyət, tarix, iqtisadiyyat və pedaqogika problemlərinə toxunmuşdur. “Balalara hədiyyə”, “Seçilmiş əsərləri”(1963), “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”(1978) kütləvi tirajla nəşr olunmuşdur. O, “Təlimi Sokrat kitabını, klassik rus və gürcü ədəbiyyatından nümunələri azərbaycan dilinə, M. F.Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” povestini rus dilinə tərcümə etmişdir.

Firidun bəy Köçərli Sovet hakimiyyətinin ilk aylarında repressiyaya məruz qalmışdır. 1920-ci il iyunun 2-də Gəncədə həbs olunmuş, həmin ayın 21-də güllələnmişdir.

Firidun bəy Kəçərliyənin fəaliyyəyə başladığı XIX əsrin 80-ci illəri Azərbaycan millətinin təşəkkül etdiyi, milli şüurunun getdikcə qüvvətləndiyi bir dövr idi. XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda bəzi elmlər, realist dramaturgiya, nəsr və nəzm inkişaf edir, ədəbiyyat ideyaca zənginləşir, Azərbaycan milli teatrının əsası qoyulurdu. Bir sıra şəhərlərdə əvvəlcə rus dilində, sonralar isə yerli dillərdə qəzetlər, kitablar və jurnallar nəşr edilirdi.

Firidun bəy Kəçərliyənin “Татарский комедии” silsilə məqalələri bu ideyanın ilk, nisbətən konkret və məhdud ifadəsi olsa da, onun gələcək “Литература азербайджаских татар” və “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı” əsərləri üçün təməl daşları idi.

Bunlardan başqa Firidun bəy Kəçərli ədəbi şəxsiyyətlər, bədii əsərlər, dərslik və tərcümələr haqqında, sülh və xalqlar dostluğu, qadın azadlığı, habelə məişət mövzularında bir sıra maraqlı məqalələr yazmışdır. Firidun bəy belə bir həqiqəti təsdiqləyirdi ki, “bir qövüm və tayfa elmsiz və mərifətsiz olsa, bir o qədər ədəbiyyatı zəif və biməzmun olacaqdır... Xalqın sərvət və dövləti, şən və şövkəti artdıqca, onun dili dəxi haman qərar üzrə tərəqqi və vüsət tapır və bir məqama çatır ki, millət qisim-qisim nağıl və hekayələr düzməyə, sinədən sözlər və mahnılar toxumağa başlayır.”

Firidun bəy Kəçərli M.F.Axundzadə və M.Şahxatinskiyədən sonra Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə əlifba islahatı aparılması yolunda çalışan xadimlərdəndir.

Azərbaycan dilini başqa dillərin zərərli təsirindən qorumaq üçün F. Kəçərli, Y.V.Çəmənəziminli, Ü.Hacıbəyli, Ö.F.Nəmanzadə və başqa mütərəqqi ziyalılardan ibarət olan cəbhə yaradıldı. Bu cəbhənin işi Azərbaycan ədəbi dilini

canlı xalq dilinə getdikcə daha artıq yaxınlaşdırmaq, inkişaf etdirmək idi. Onlar dili millətin əvəzsiz sərvəti hesab edirdilər. Firidun bəy Köçərli “Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində məşhur rus pedoqoqu K.D.Uşinskinin aşağıdakı sözlərini misal gətirmişdi: “Madam ki, bir millətin özünə məxsus ana dilisi xarici dillərin təqəllüb və təsəllütündən salamat qalıbdır, o millət özü də salamatdır.”

“Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabının quruluşu sübut edir ki, onun müəllifi ədəbiyyat tarixinin yazılmasına elmi-nəzəri və metodoloji baxımdan düzgün yanaşmış, əsərinin “Başlangıç” hissəsində şifahi ədəbiyyatın müxtəlif janrları: nağıl, tapmaca, məsəl, nəğmə və s. barədə söhbət açmaqla əslində ədəbiyyat tarixi yaratmağın elmi yolunu göstərmişdir.

Firidun bəy Köçərli Azərbaycan folklorşünaslığında da xüsusi xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir. Mütəxəssislerin də təsdiqlədikləri kimi, folklorşünaslığın yaranması şifahi xalq ədəbiyyatını toplanması, sistemləşdirilib nəşr olunması ilə bilavasitə bağlıdır. Bu sahədə Köçərlinin özünə məxsus yeri vardır.

Firidun bəy Köçərli “bizim fazil və həkim bir şairimiz” adlandırdığı Nizaminin əsərlərini azərbaycancaya “açıq dildə tərcümə edib, milli ədəbiyyatımızı dövlətləndirməyi”, “fars dilini yaxşı bilən” şairlərimizin baş vəzifələrindən biri” hesab edirdi. O, deyirdi ki, “insaf deyil ki, onun möcüzəna kəlamları Avropa dillərinə tərcümə olunub intişar tapsın, bizlər isə onu öz dilimizdə mütaliə edib feyzyab olmaqdan məhrum qalaq”. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının öz təcrübəsinə, onun zəngin ənənələrinə istinad edərək realizm nəzəriyyəsini daha da inkişaf etdirirdi.

Firidun bəy Köçərliyə görə, sənətkar gərək xalqın kədər və sevincinin tərcümanı olsun, onu qəflətdən bidar edib, tərəqqi və maarif səmtinə cürət və cəsarət ilə dəvət etsin.

Firidun bəy Köçərli çoxcəhətli yaradıcılığı boyu bir ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçi və tənqidçisi kimi tədqiq və təbliğ etdiyi sahənin, demək olar, bütün əsas məsələlərinə toxunmuş, onlar barədə öz görüşlərini aydın izah etməyə çalışmışdır. O, ədəbiyyatı hər bir xalqın “şən və əzəmətinə, tərəqqi və səadətinə bais olan səbəblərdən biri” hesab edib iki hissəyə ayırmışdır: şifahi və yazılı ədəbiyyat.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bu yorulmaz və vətənpərvər tədqiqatçısı bir ədəbiyyatşünas kimi araşdırmalarına folklor nümunələrini yazıya almaqla başlamışdır. Qədim musiqi mədəniyyətimizin beşiyi olan Şuşada dünyaya göz açmış Firidun bəy Köçərli el sənətini dərin vətəndaşlıq hissi ilə sevərək qədrini bilmiş, şifahi ədəbiyyatı itib-batmaqdan, unudulmaqdan qorumağı vacib bilmişdir. Bunun üçün böyük maarifçi-pedaqoq və ədəbiyyatşünas toplayıcılıq işinə başlamış, Aşıq Valehin şeirlərinin, o cümlədən onun məşhur vücudnaməsinin, xalq bayatılarının, uşaq folkloru incilərinin bir qisminin öz dövrünün mətbuatında çap etdirmişdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı”nın müəllifi Firidun bəy Köçərli öz xalqının bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə verdiyi inciləri də sərraf kimi tapıb qiymətləndirməyi bacarır, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük ideallarla, sağlam və yüksək hisslərlə zəngin olduğunu iftixarla təhlil və sübut etmişdir. Bu məqsədlə Köçərli Azərbaycan klassiklərindən M.V.Vidadi, M.P.Vaqif, A.Bakıxanov, Q.Zakir, M. F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadəni misal gətirir,

onlardan çoxunun yaradıcılığını və ədəbi irsini geniş təhlildən keçirmiş, Azərbaycan ədəbiyyatında yaranan realist ədəbi cərəyanın özünəməxsus xüsusiyyətlərini, inkişaf yolunu və ideya istiqamətlərini də məharətlə üzə çıxarmışdır. Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatın xəlqiliyini hər hansı bir yazıcının xalq həyatı ilə, ictimai varlıqla münasibətlərinin mütərəqqi mahiyyətində görürdü. Yazıcının öz mənsub olduğu xalqın mənəvi aləmi ilə sıx bağlı olmasını Firidun bəy Köçərli, bu işdə həlledici şərt sayırdı. O, deyirdi: “Yazıçı və ya şair nə qədər öz millətinə yaxın olsa, milliyyət qanı onun damarlarında nə qədər artıq cərəyan etsə, onun əsərlərində milliyyət nişanəsi artıq görünəcəkdir.” “Azərbaycan ədəbiyyatın”da Firidun bəy Köçərli ictimai və mədəni tərəqqi uğrunda qələm çalan, yaxşını – yaxşı, pisi – pis kimi göstərən, mövhumat, qəflət və dini xürafatı ifşa edən “həqpərəst və millətpərvər ədiblərə” daha artıq yer vermiş, onların yaradıcılıq problemlərini geniş şərh etməyə çalışmışdır. Firidun bəy Köçərli tarixçi olduğu qədər ədəbiyyatın müasir inkişafı məsələləri ilə də məşğul olan istedadlı bir tənqidçi idi. Müasir ədəbiyyatın ideya, mövzu, bədii sənətkarlıq, dil və s. məsələləri onu daim maraqlandırır. Firidun bəy Köçərli yazırdı: “İndiki dövrdə xalq üçün gözəl nəsihətlər, hikmətamiz hekayələr, vətənə məhəbbət, millətə xidmət, dostluqda sədaqət, əhdə vəfa etmək, müqəddəs hisslər haqqında əsərlər yaratmaq lazımdır.” Firidun bəy Köçərli təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi ilə kifayətlənməyib, əsərlərində Şərq, Qərb Avropa, rus, gürcü və s. ədəbiyyatların klassikləri haqqında da elmi mülahizələr yürütmüş, ədəbi oxu kitabların da çapına çalışmışdır.

Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janr zənginliyini aşkarlayan görkəmli ədəbiyyatşünas alim qeyd edib ki, keçmişdə şən və qüvvət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayin və adətinə dair yaratdığı nağıl və hekayələr, gözəl mənzumələr, hikmətamiz məsəllər, atalar sözləri, nazik mənalı müəmma və tapmacalar, körpələrin qəlbini açan düzgülər və yanıltmaclar, heyvanat qisminə məxsus sayaçı sözləri unudulmaqdadır. Böyük maarifpərvər bu unudulmaq təhlükəsini duyaraq folklorumuzu toplamağa başlamışdı. O dövrlərdə məktəblərdə çalışan soydaşlarına yazdığı məktublarda toxunduğu məsələyə o bir daha qayıdaraq göstərirdi: “O millət ki, öz tarixini, dolanacağını, vətəninə və dilini sevir – bu qism əsərləri kəməli şövq və diqqətlə cəm edib sərmayə kimi saxlayır və uşaqların ilk təlim-tərbiyəsini onları öyrətməklə başlayır.”

Firidun bəy Köçərli gənc nəsli düzgün tərbiyə etmək, onda vətənə, xalqa, ana dilinə məhəbbət duyğuları oyatmaq üçün uşaqları hələ kiçik yaşlarından şifahi ədəbiyyat nümunələri ilə tanış etməyi ilkin tərbiyə üsullarından sayır və bunu valideynlərə məsləhət görürdü. Heç təsadüf deyil ki, o, çap etdirdiyi şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri kitabına bu baxımdan çox mənalı olan “Balalara hədiyyə” adı vermişdir. Firidun bəy Köçərli 1908-ci ildə “Balalara hədiyyə” kitabçasını çap etdirir. Bu əsərlər minlərlə oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanır. “Balalara hədiyyə” haqqında Əli Sultanov yazırdı ki, “bu kitabdən vətən qoxusu, dağların ətri, köçərilərin tüstüsü gəlir”. Kazımoğluya görə, bu kitabdəki nağıl və hekayələr azərbaycanlıların ata-babadan qalma düzgü və tapmacaları, misal və nəğmələri “bizi

keçmişimizlə aşına edir, bizi kəndimizə tanıtdırır və keçmişimizə qarşı bizdə milli bir duyğu oyandırır.

“Abdulla Şaiq belə hesab edirdi ki, “bizim el ədəbiyyatımız o qədər vüsətlidir ki, onu yazmaqla qurtaracaq şeylərdən deyil. Millətimizin istedad və məharəti – fitrilərinə və əhvali-ruhiyyəsinə aşına olmaq istəyənlər möhtərəm Firidun bəy Köçərliyə “Balalara hədiyyə” kitabçasından istifadə edə bilərlər. O, camaatımızın arasındakı nağıl, məsəl, tapmaca və şeirləri bir yerə toplamaqla körpələrimizə böyük hədiyyə etmişdir.

Firidun bəy Köçərli “Balalara hədiyyə” məcmuəsini məhz bu niyyətlə hazırlamışdı. O, özünün məramını belə ifadə etmişdi: “Bu məcmuəni hər kəs oxusa – böyük, ya kiçik – onun qəlbi açılıb xəndan olacaqdır. Balalar şad olacaq bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasındandır.”

Böyük adamların ürəklərinin açılmasına səbəb bu olacaqdır ki, onlar mütaliə əsnasında öz uşaqlıq vaxtlarını ixtiyarsız xatırlarına gətirəcəklər. Bu isə, qəlbi şad etmək özlüyündə bir xidmətdir. Xalq qarşısında tarixi xidmətinin ifadəsi olan “Balalara hədiyyə” 1912-ci ildə Orucov qardaşlarının mətbəəsində çapdan buraxılmışdı. Kitab əldən-ələ gəzirdi. Firidun bəy Köçərli şifahi ədəbiyyatın tədrisinin təlimi, tərbiyəvi əhəmiyyəti, el ədəbiyyatının bədii – estetik dəyəri barədə çox gözəl fikirlər söyləmişdir. O, ağızda söylənən nağıl, hekayətlərdən, cürbəcür milli nəğmələrdən, aşığı sözlərindən, məsəllərdən, tapmacalardan, yanılmaclardan, ağıcı sözlərindən, bayatılardan ibarət” olan el ədəbiyyatını cəmləşdirib çapa verməyi, itib-batmaqdan qorumağı müasiri olan ziyalıların başlıca vəzifəsi sayırdı.

Deməli Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatın öyrədilməsində məhz folklor materialları ilə başlamağı zəruri hesab edirdi. Bu təbii idi, çünki folklor söz sənətinin başlanğıcıdır, şagirdlər bunlarla hələ ailədə ikən tanış olur, məişətdə daim eşidirlər. Tarixi keçmişini, dilini, vətəninə sevən inkişaf etmiş millətlər öz şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini “kəməli-şövq və diqqətlə cəm edib, qiymətli sərmayə kimi saxlayır və balalarının ilk təlim və tərbiyəsini onları öyrətməklə başlayır”.

Firidun bəy Köçərlinin folklorşünaslıq baxımından dəyərli fikirləri təkcə bunlar deyil. Atalar sözləri və məsələlərin xalqın tarixi təcrübəsi və həyatı ilə bağlı yarandığını qeyd edən ədəbiyyatşünas nağılların çoxunun şadlıq ilə qurtardığını, qəhrəmanların bəla və müsibətlərə düçar olduqlarını, ağ div və əjdahalarla qarışdıqlarını göstərən, epik folklor nümunələrinin poetikasına yığcam şəkildə toxunmuşdu.

Uşaq ədəbiyyatı böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Balacaları vətənpərvərlik, humanizm, düşməyə nifrət, beynəlmilətçilik ruhunda tərbiyə etmək üçün yüksək səviyyəli uşaq əsərlərinin yazılmasına həmişə böyük ehtiyac olub. Uşaqları elm öyrənməyə, məktəbə getməyə həvəsləndirmək işində Firidun bəy Köçərlinin böyük xidmətləri var. F. Köçərlinin Balalara hədiyyə kitabından “Oğlum” şeiri buna misaldır.

Ay afərin gül oğlum,
Gül oğlum, sümbül oğlum.
Oğlum, oğlum, naz oğlum,
Dərsindən qalmaz oğlum.
Qələmini al ələ,

Yaxşı-yaxşı yaz, oğlum.
Oğlum gedər məktəbə,
Oxur, çatar mətləbə.
Dərsin oxur rəvanlar,
Nə oxuyubdur, danışar...

Firidun bəy Köçərlinin bu şeiri yazmaqda məqsədi nəsihət verici sözləri ilə küçədə qaçmaq, uşaqlarla savaşımaq, heyvanlara daş atmaq, quşları incitmək kimi əməlləri etməməyi şirin bir dildə balaca oxucusuna çatdırmaqdır.

Uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə müasir dövrün nəbzi tutulmalı, coşqun və qaynar həyatımız öz bədii inikasını tapmalıdır. Bu uşaq yazıçılarını düşündürən aktual problemdir. Firidun bəy Köçərlinin folklorşünaslıq baxımından maraq doğuran fikirləri arasında nağıllarda heyvanat qisminin insana mənsub olan xasiyyətlərini ümumiləşdirib dəqiq səciyyələndirməsidir.

“Balalara hədiyyə” kitabı Azərbaycan folklorunun ilk antologiyası idi. Bu kitab indi də uşaqlar üçün maraqlıdır, əzizdir. “Balalara hədiyyə” uşaqların fikrini aydınlaşdıran, xəyalını qanadlandıran, uşaqlara həyat və təbiət haqqında məlumat verən qiymətli bir inci xəzinəsidir.

Dövrünün ədəbi hadisələrini diqqətlə izləyən Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatda xəlqiliyin və demokratik meyllərin inkişaf etdirilməsi üçün ciddi səy göstərmiş, realizmin yorulmaz təbliğatçısı olmuşdur. Onun C.Məmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Ə.Haqqverdiyev, N.Nərimanov kimi sənətkarların əsərləri və “Molla Nəsrəddin” jurnalı haqqında söyədiyi fikirlər tədqiqat nöqtəyi-nəzərindən çox qiymətli və maraqlıdır. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində ilk dəfə olaraq XX əsrə qədərki

ədib və şairlərin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmağa təşəbbüs göstərmişdir. “Materiallar” da yüz iyirmi doqquz şairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin ilk dəfə olaraq tərcümeyi-halı verilmiş, əsərləri haqqında orijinal fikirlər söylənmişdir. Firidun bəy Köçərlinin ədəbiyyatımızın Füzuli, Vaqif, M. F.Axundov, Zakir, S.Ə.Şirvani kimi görkəmli simalarının yaradıcılığına həsr edilmiş tədqiqatı onun Azərbaycan ədəbiyyatına çox gözəl aşına olduğunu göstərir. Vaqif, Vidadı, Nəbati, Zakir və bir sıra başqa Azərbaycan şairlərinin tərcümeyi-hallarına dair ilk geniş məlumat, ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin fəxri olan böyük M.F.Axundzadə haqqında birinci kitab Firidun bəy Köçərli qələminin məhsuludur.

Firidun bəy Köçərlinin həm tənqidi məqalələrində, həm də tədqiqatçılıq fəaliyyətində bariz şəkildə nəzərə çarpan xüsusiyyətlərdən biri və demək olar ki, ən başlıcası onun müasirlik probleminin ön plana çəkməsidir. Məşhur yazıçı-alim Mir Cəlal Paşayev onun xidmətlərini nəzərə alaraq demişdir ki, bir institutun görə bilmədiyi işi F. Köçərli təkbaşına görmüşdür. Bu görkəmli maarifçi iyirmi ildən çox Qoridə, on il İrəvan gimnaziyasında, iki ilə yaxın Qazax seminariyasında azərbaycanlı gənclərin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmuş və “Azərbaycan ədəbiyyatı” kimi çox sanballı elmi əsər yazmışdır. Firidun bəy Köçərlinin dilə dair görüşlərində mətbuat dili məsələləri də mühüm yer tuturdu. Ümumiyyətlə, ədəbi-bədii dildə olduğu kimi, burada da onun ardıcılıqla müdafiə və təbliğ etdiyi fikir mətbuatın xalq dilinə yaxın, aydın, sadə, anlaşılıq bir dildə olması tələbi idi. F. Köçərli müasir ziyalılara və tələbələrinə Azərbaycan dilini yaxşı bilmək, bu dilin canlı üslubunda yazıb yaratmaq üçün

Vaqif, Vidadi, Bakıxanov, Zakir, Axundzadə, Seyid Əzim, Zərdabi kimi yazıçıların əsərlərini oxuyub öyrənməyi məsləhət görürdü. O, qeyd edirdi ki, Vaqifin adını eşitməyən və şənində söylənən “Hər oxuyan Molla Pənah Vaqif olmaz” məsəlini bilməyən yoxdur. Vaqifi belə şöhrətləndirən , əlbəttə, onun rəvan təbii, mövzun kəlamı və gözəl qafiyələri olubdur”, şairin əsərləri indi də dillər əzbəridir.

Klassiklərin məziyyətini onların dilə ehtiram və məhəbbətində, söz ustaları olmalarında görən alim göstərirdi ki, “böyük ədiblərin yazısı həmişə açıq və sadə olur.” Firidun bəy Köçərlinin fikrincə Mirzə Fətəli Axundzadənin, Qasım bəy Zakirin, Həsən bəy Məlikzadənin asari-qələmiyyələri bizim bu qövlümüzdə şahiddir.

Rus ədəbiyyatını həm bir müəllim, həm tənqidçi, həm də tərcüməçi kimi öyrənib təbliğ edən Firidun bəy Köçərlinin A.S.Puşkindən “Torçu və balıq”, M.Lermantovdan “Üç xurma ağacı”, A.P.Çexovdan “At ailəsi” kimi tərcümə əsərlərini ədəbi ictimaiyyət rəğbətlə qarşılanmışdı. Bu tərcümələr ədəbiyyatımızı ideya cəhətdən daha da zənginləşdirmişdir. Onun M.F.Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” povestini rus dilinə çevirməsi də çox yaxşı bir təşəbbüs idi. Rus ədəbiyyatının Azərbaycanda yayılması və təbliğində Firidun bəy Köçərli bir çox müasirlərindən öz işinin ardıcılığı ilə seçilirdi.

Beləliklə, görkəmli ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi və maarif xadimi Firidun bəy Köçərlinin elmi fəaliyyəti Azərbaycan tarixinin qiymətli səhifələrindən, onun “Azərbaycan ədəbiyyatı” monoqrafiyası isə milli ədəbiyyatşünaslığın yeni istiqamətində inkişafında böyük rol oynayan və özünün saysız-hesabsız müsbət, mütərəqqi

cəhətləri ilə bu gün də əhəmiyyətini, tərəvətini itirməyən əsərlərdən biridir. Bəli F. Köçərli sözü ilə işi düz gələn şəxsiyyətdir. Firidun bəy Köçərliyə görə kamil şair və ağıllı ədib həqiqətdə o şair və o ədibdir ki, “öz millətinin dili ilə danışa, ürəyi ilə, hissi və ağılı ilə fikir edə”. Çünki “milləti haqq və savaba irşad edən, şöhrət və hörmətə yetirən onlardır.

Çox təəsüflər olsun ki, 1920-ci ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti bolşevik-daşnaq qüvvələri tərəfindən süquta uğradıldıqdan sonra başlanan faciə və məqsədli terror qurbanlarından biri Firidun bəy Köçərli olmuşdur. O, Gəncədə heç bir əsas olmadan güllələnmişdir. Xalqımız böyük mütəffəkirimiz Firidun bəy Köçərliyə heç vaxt unutmayacaq.

Bütün şüurlu həyatı boyu mətbuatla sıx əlaqədə olan Firidun bəyin yüzlərcə məqaləsi hələ öz sağlığında Bakı, Tiflis, Bağçasaray və Peterburqda çıxan qəzetlərdə nəşr olunmuş, bir neçə kitabı işıq üzünə görmüşdür. Ədibin ölümündən sonra onun xatirəsini əziz tutan Azərbaycan xalqı və dövləti müxtəlif illərdə F.Köçərlinin kitablarını nəşr etmiş, haqqında çoxlu məqalə, kitab, dissertasiya yazılmışdır. Ədibin adını daşıyan Respublika Uşaq Kitabxanasının əməkdaşları bu əsərlərin hamısını nəzərdən keçirərək, onların çap olunduğu mətbuat orqanı, nəşriyyat, tarix, həmçinin F. Köçərli haqqında yazan müəlliflərin adı, soyadı, əsərlərinin adı, çap olunduğu yer, tarix haqqında konkret məlumat verən səliqəli bibliografiya hazırlamışdır. Bibliografiyada Firidun bəy Köçərlinin həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri göstərilmiş, onun əsərlərinin və haqqında yazılan əsərlərin xronoloji ardıcılıqla siyahısı verilmişdir.

II.Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

Bu il Azərbaycan ədəbiyyatının qüdrətli ədəbiyyatşünası, folklor tədqiqatçısı, sevimli pedaqoqumuz Firidun bəy Köçərlinin anadan olmasının 160 ili tamam olur. Bu münasibətlə respublikanın bütün mədəniyyət müəssisələrində, eyni zamanda kitabxanalarda yubiley tədbirlərinin keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Kitabxanalarda bununla əlaqədar maraqlı tədbirlər keçirmək olar. İlk növbədə kitabxanada F.Köçərlinin 160 illik yubileyi münasibəti ilə **“Köçərli lektoriya həftəsi”**nin keçirilməsi yaxşı olar. Bu tədbirdə az yaşlı, orta yaşlı, yuxarı sinif şagirdləri, ali təhsil müəssisələrinin müəllim və şagird kollektivi iştirak edə bilirlər. Tədbiri keçirmək üçün kitabxana bağçalarla, məktəblərlə, ali təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməlidir.

“Köçərli lektoriya həftəsi” ərzində yuxarı yaş qrup oxucular sevimli pedaqoqumuz Firidun bəy Köçərli haqqında maraqlı məruzələr hazırlayırlar. Ən yaxşı hazırlanmış məruzə müdiriyyət tərəfindən qiymətləndirilir.

“Köçərli lektoriyası həftəsi”nin I gününü balaca oxucularımıza həsr edək. İlk əvvəl “Köçərli lektoriya həftəsi” açıq elan edilməlidir. Tədbirin birinci hissəsində yuxarı yaş qrup oxucular F.Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri ilə çıxış edirlər. Ən yaxşı məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. Yaxşı olar ki, həmin gün F. Köçərlinin “Balalara hədiyyə “ kitabında olan nağıllar əsasında hazırlanmış ucadan oxu, səhərciklər təqdim olunsun, II günü “Balalara hədiyyə” kitabında verilmiş

oyunlar oxucular arasında keçirilsin. III günü yubilyarla bağlı sual-cavab, test sorguları keçirilsin. Sorguda fərqlənən oxucular mükafatlandırılınsın. IV gün rəsm müsabiqəsi, şeir musiqisi, V gün isə yubilyara həsr olunmuş ədəbi-bədii gecə ilə “Köçərli lektoriyası həftəsi”nə yekun vurulsun. Qeyd edim ki, “Köçərli həftəsi”nin hər bir günündə kitabxanaçı tədbirdən sonra oxucuları yubilyara həsr olunmuş sərgiyə baxmağa və kitabxanaya ekkursiyaya dəvət etsə daha yaxşı olar.

“Köçərli lektoriyası həftəsi”nin təşkilində kitab sərgisinin təşkili vacibdir. Sərgidə F.Köçərlinin indiyə qədər çap olunmuş kitabları, onun haqqında şair və yazıçıların yazdığı əsərlər ilə yanaşı, dövrü mətbuatda da yer alan materialların nümayişi nəzərdə tutulmuşdur.

<http://anl.az/el/Kitab/2016/Azf-284834.pdf>

Sərgi müxtəlif başlıqlar altında keçirilə bilər.

Məsələn: “Firidun bəy Köçərli - 160”, “Ədəbiyyatımızda yaşayan həyat”, “Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı”, “Yorulmaz maarifçi Firidun bəy Köçərli”, “Tariximizin fəxri: F.Köçərli”, “İlk folklor antologiyasının banisi”, “Böyük maarifpərvər: F.Köçərli” və s. İndi isə sərginin nümunəsini veririk.

Başlıq: İlk folklor antologiyasının banisi.

F. Köçərlinin portreti.

Görkəmli insanların F.Köçərli haqqında söylədikləri sitatlar.

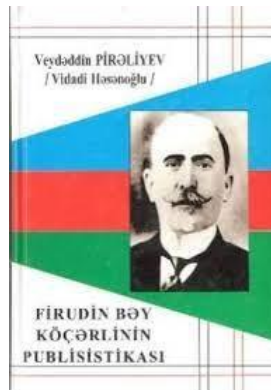
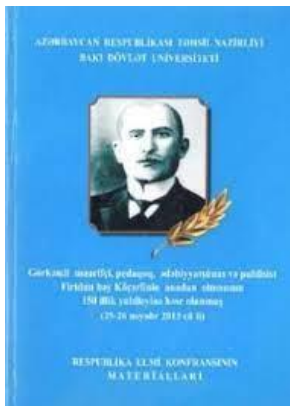
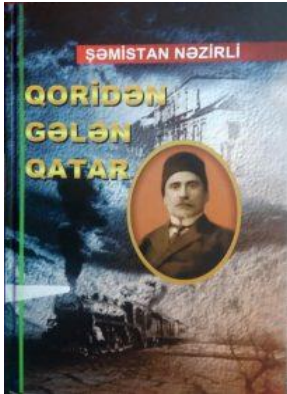
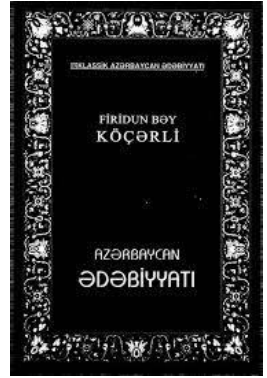
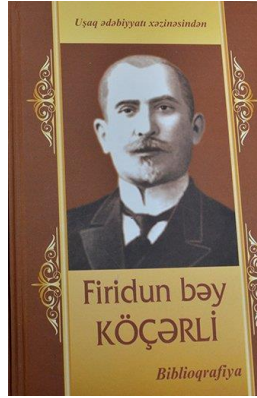
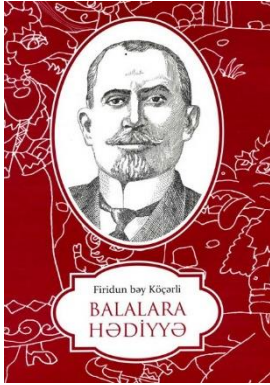
Dövrü mətbuatda çap olunan məqalələrin kartotekası.

Kitablarının nümayişi.

Şeir parçası.

F.Köçərlinin hikmətli sözləri.

<https://drive.google.com/file/d/1LpdqrQRjJVMcMQlugPbj99tsT3kXlx10/view>

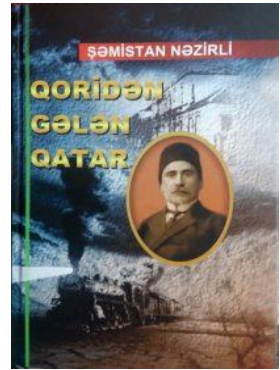
<https://clb.az/yeni-%C9%99d%C9%99biyyat/yeni-kitablar/neshrllerimiz/balalara-h-diyi>

<https://clb.az/yeni-%C9%99d%C9%99biyyat/yeni-kitablar/neshrllerimiz/firidun-b-y-koc-rli>

https://drive.google.com/file/d/156g_WIYpi6spzusy8uzQXcqbZz5qfsMO/view

<https://clb.az/arxiv2021/elektron/Kocerli/meqale/104.pdf>

Tanınmış tədqiqatçı, yazıçı-publisist Şəmistan Nəzirinin "Qoridən gələn qatar" sənədli povestinin yeni, genişləndirilmiş nəşri i 492 səhifəlikdir. İlk nəşrdən fərqli olaraq, sonradan arxivlərin tədqiqatçıların üzünə açılması, yeni sənədlərin aşkar olunması və senzuranın olmaması belə bitkin bir əsərin ortaya çıxmasına imkan yaradıb.

Kitab Azərbaycan ziyalılarının yetişməsində, maarifçiliyin inkişafında əvəzedilməz rolunu oynayan Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin fəaliyyətinə həsr olunub.

Əsərdə Azərbaycanın ədəbiyyat, mədəniyyət və mənəviyyat tarixində böyük əməyi olan Firudin bəy Köçərlinin həyat və fəaliyyətinə xüsusi yer ayrılıb. Bu da səbəbsiz deyil. Kitabı oxuduqca, Firudin bəyin və ömür-gün

yoldaşı Badisəba xanımın xeyirxah əməllərini, xalq yolunda çəkdikləri zəhmətləri göz önünə gətirdikcə müəllifin onlara xüsusi diqqət və məhəbbətinin səbəbini anlayırsan. Qori Müəllimlər Seminariyasının ilk məzunlarından biri və seminariyanın Qazaxa köçürülməsində böyük əməyi olan Firudin bəyin parlaq siması, fədakar vətəndaş obrazı kitabda bütün dolğunluğu ilə verilib. Seminariyanın digər məzunları, Azərbaycan tarixində layiqli yeri olan dəyərli ziyalılarımız haqqında da buradan çoxlarının bilmədiyi maraqlı məlumat əldə etmək olar.

Materialların toplanmasına uzun illər yorulmaz tədqiqatçı əməyi sərf olduğunu hər sətirdən duymaq olur. M.F.Axundov, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin inkişafında böyük əmək sərf etmiş Şıxlinskiyə, Vəkilovlar kimi ziyalılarımız haqqında yazılanları oxuduqca daxilən zənginləşirsən. Müəllifin qəhrəmanlarının hər birinə bəslədiyi böyük hörmət və sevginin işığı adamın qəlbində xeyirxah işlərə, xoş əməllərə çırağ yandırır. Kitab Azərbaycan tarixinin çox zəngin və ağırlı bir dövrünə işıq salır, milli oyanış dövrü ziyalı nəslimizin tarixdə qoyduğu izləri bir daha yaddaşlarımıza həkk edir. Çox maraqlı tarixi faktlar var ki, onlar barədə ilk dəfə bu kitabdan oxuyuruq. Seminarist Əli Qasımovun böyük rus yazıçısı Lev Tolstoyla görüşünün tarixçəsi bu baxımdan çox maraqlı və qürurvericidir.

"Qoridən gələn qatar" sənədli povestinin birinci nəşrini oxuyan məhrum xalq şairi Mirvarid Dilbazi kitabdan aldığı təsirin gücü ilə həm Şəmistan müəllimə, həm də əsərin əsas qəhrəmanlarından olan Firudin bəy Köçərliyə şeir həsr etmişdi. Yazdığı məktuba isə "Hörmətli Vətən oğlu,

Şəmistan Nəzirli" xitabı ilə başlamışdı. İnsanın xidmətlərinə verilən ən böyük mükafat, titul Vətən övladı hesab edilməsidir.

Respublika Uşaq Kitabxanası tərəfindən görkəmli ədəbiyyatşünas alim Firidun bəy Köçərli haqqında elektron məlumat bazası hazırlanıb. Kitabxana tərəfindən ərsəyə gəlmiş 174 səhifəlik biblioqrafiya kitabı əsasında yaradılan məlumat bazası 11 bölmədən ibarətdir. Burada Firidun bəyə həsr olunan kitablar, məqalələr, dissertasiyalar, məcmuələr və dövri mətbuatda dərc edilən materiallar və s. yer alıb. İnformasiya bazası 1911-2018-ci illəri əhatə edir. Respublika Uşaq Kitabxanasının direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Şəhla Qəmbərova çıxışında görkəmli şair və yazıçıların elektron məlumat bazalarının yaradılması istiqamətində görülən işlərdən danışarkən bildirmişdir: Bir neçə ildir paytaxtın kitabxanaları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərdiklərini dedi: “Çalışırıq ki, kitabxanalarımızın funksiyasını modernləşdirək. Kitabxanamızın fondunda olan ədəbiyyatın hamısı elektron formata keçirilib. Fondumuzda 300 minə yaxın ədəbiyyat qeydə alınıb və bu sayda da elektron kataloq var. Kitabxanamız 2014-cü ildən Milli Kitabxananı nüsxə götürərək uşaq ədəbiyyatı sahəsində fərqlənən şair və yazıçılarımızın biblioqrafiyalarının tərtibatı ilə məşğul olur. Bu işdə təkcə elmi kitabxananın fondundan deyil, Milli Kitabxananın, Pedaqoji Universitet və digər elm və tədris ocaqlarının fondlarından istifadə edirik”. Müəllifin “Balalara

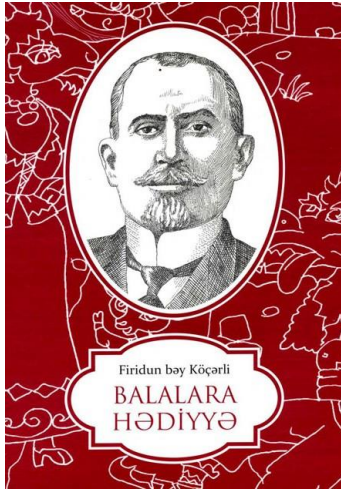
hədəyyə” kitabçası bu gün də oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılır.

<https://clb.az/arxiv2021/elektron/Kocerli/index.htm>

Firudin bəy Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabında folklor

<https://clb.az/arxiv2021/dosyalar/666.pdf>

<https://drive.google.com/file/d/1S5FBbZ0j6V0Hr1SUkDC1Gesv7qmm20Cw/view>

Firudin bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı, tarixi və folkloru üçün son dərəcə ciddi və fundamental tədqiqat işlərinin müəllifi olaraq tanınır. Köçərli imzası adı altında bir çox ilkərə imza atan Firudin bəyin adı daim dillər əzbəri olacaq. Tarixin işıqlı səhifələrinə nəzər salsaq görürük ki, Şuşa şəhəri, torpağı elmimiz üçün son dərəcə ciddi tədqiqatçılar yetişdirmişdir.

Yusif Vəzir Çəmənəminli kimi böyük ədiblər yetişdirən Şuşa, həmçinin Firudin bəy Köçərli kimi bir alimi də elmimizə qazandırmışdır.

F.Köçərli yaradıcılığı boyu bir çox istiqamət üzrə tədqiqatlar aparmışdır. Həm tərcüməçi, həm pedaqoq, həm tarixçi, həm də ki, gözəl bir folklorşünas kimi böyük işlər görmüşdür. F.Köçərli gənc yaşlarından insanların

maarifləndirilməsi istiqamətində əsl fədakarlıqlar göstərmişdir. Xüsusilə də, milli və mənəvi dəyərlərin təbliğində, milli mətbuatın, milli ədəbiyyatın inkişafında parlaq qələmini bir an olsun belə yerə qoymamışdır. Firudin bəy Köçərli dövrünün mətbuatı ilə çox sıx şəkildə əlaqə yaradaraq bir çox problemləri işıqlandırmışdır. O, "Kaspi", "İrşad", "Tərəqqi", "İqbal" və s. qəzetlərlə əməkdaşlıq edərək dövrün problemlərini gündəliyə gətirmişdir. Həmçinin F.Köçərli mətbuat vasitəsi ilə topladığı xalq yaradıcılığı örnəklərini də çap etdirirdi.

Tədqiqat istiqamətinin bir qolunu qədim dövr ədəbiyyatı, tarixi ilə bağlayan F.Köçərli yazdığı məqalələri təkcə ölkəmizdə yox, onun hüdudlarında kənarda da tanımaq istəyirdi. "Bu məqsədlə 1903-cü ildə rusca yazdığı "Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı" əsəri ədəbiyyatımız haqqında rus oxucusuna maraqlı, həm də yığcam məlumat verdi". Dövrün siyasi və ideoloji tələbindən asılı olaraq "türk" sözü yerinə "tatar" yazılırdı. Başqa ziyalılarımız da məcburiyyət qarşısında qalaraq əsərlərində türk sözü yerinə, tatar sözü işlətmişlər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, F.Köçərli püxtələşmiş bir folklorşünas idi. Xalq yaradıcılığı nümunələrini toplamaqla yorulmadan məşğul olan pedaqoq bu işi özünə müqəddəs borc sayırdı. Çünki folklorumuzda xalqımızın tarixi, zəngin milli mənəvi dəyərlər sistemi mövcuddur. Xalq yaradıcılığını dərinlən tədqiq etməklə nəinki folklorşünaslıq elmini, hətta bir çox sahələrin öyrənilməsi və tədqiq edilməsi də mümkündür. F.Köçərli topladığı xalq yaradıcılığı

nümunələrini təkcə milli mətbuatımızda yox, xarici mətbuatda da çap etdirərək yayırdı.

F.Köçərlinin uşaq folkloru sahəsində olduqca böyük və əvəzolunmaz xidmətləri vardır. Ədibin "Balalara hədiyyə" kitabı uşaq folklorunun toplanılıb nəşr etdirilməsi yolunda atılmış ən böyük addımdır. Azərbaycan folklorunun ilk antologiyası olan "Balalara hədiyyə" kitabı uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasında, həyat və təbiət haqqında təsəvvürlərin yaradılmasında böyük rol oynamışdır.

Uşaq ədəbiyyatına dair bir çox ziyalılarımız parlaq zəkanın məhsulu olaraq çoxlu əsərlər yazmışlar. Məsələn, Süleyman Sani Axundov, Abdulla Şaiq, Abbas Səhhət, Cəlil Məmmədquluzadə və b. F.Köçərli uşaq folklorunu toplamaqla uşaqların milli ruhda böyüməsinə, yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsinə çox böyük təsir etmişdir. Böyükrlərlə uşaqların dünyagörüşü fərqli olduğu üçün, uşaqların həyatı dərk etməsində də bir özünəməxsusluq var. Uşaq dünyaya göz açan zaman ananın söylədiyi laylanın, əzizləmənin yaratdığı təəssüratı heç bir psixoloq, pedaqoq bacara bilməz. Professor Ramazan Qafarlı yazır ki, "Poetik şifahi xalq yaradıcılığı anadan olan gündən ömrünün son anınadək insanı addımbaadım izləyir, onun məsləhətçisi, yol göstərəni, həyat müəllimi olur". Bu həqiqətən də belədir. Uşaq gözünü açarkən ana laylayısının sədaları altında böyüyür. Daha sonra nənələrin, babaların söylədiyi nağıllar, bayatılar əsasında yeni həyata doğru irəliləyir.

Laylay beşiyim laylay,
Evim-eşiyim laylay,
Sən get şirin yuxuya,
Çəkim keşüyü laylay.

Nümunə gətirdiyimiz laylada ana uşağını həzin bir şəkildə əzizləyir. Evini, eşiyini uşağına qurban verən ananın bu sözləri, əlbəttə ki, uşağın gələcək həyatında, xüsusilə də, uşağın psixologiyasına önəmli yer tutacaq. Bu kimi hikmətamiz laylalar, bayatılar, atalar sözləri, məsəllər və s. folklor nümunələri F.Köçərlinin "Ballara hədiyyə" kitabında çox geniş bir şəkildə yer almışdır. F.Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabında daha çox hadisələr heyvanlar üzərində qurulur. Başqa sözlə desək, heyvanların xarakteri vasitəsi ilə uşaqlara nəyin yanlış, nəyin doğru olduğu açıqlıb göstərilir. Heyvanların daxili aləmi, onların xarakteri müəyyən mövzular üzərində köklənərək uşaqlara tərbiyə edici mahiyyət aşılayır. Bir növ insanların həyatda mənfi münasibət qazanmalarının səbəbləri və yaxud pis insanların etdiyi xoşagəlməz hərəkətləri heyvanlar vasitəsi ilə izah edir. Çünki uşaqlar elə bir mürəkkəb psixologiyaya sahib olurlar ki, onları hər an istənilən istiqamətə yönəltmək mümkündür. F.Köçərli bir pedaqoq olaraq uşaqların psixologiyasına uyğun folklor mətnlərini toplayıb, çap etdirib ki, xalq yaradıcılığı ilə bağlı uşaqların müəyyən təsəvvürləri olsun.

"Balalara hədiyyə" kitabında yer alan əsas məsələlərdən biri xeyir və şər münasibətidir. F.Köçərli haqq, ədalət və doğruluğa aid çoxlu nümunələri misal göstərir. Məsələn, "Doğruya zaval yoxdur, çəksən hər divanə", "Sən haqq ilə ol-haqq səninlə olar". Uşaqlara haqqın, doğrunun nə olduğunu

erkən zamanda izah etsən o, gələcək həyatında xeyrin, şərin nə olduğunu biləcək.

"Dəvə və tikan" adlı yazıda "dəvə kolu"nun kölgəsində yatmış ilan bu günün özündə də bir çox hadisələrlə mahiyyət baxımından eynilik təşkil edir. "Bir dəvə çöldə otlayırdı. Yarpaqlanmış tikan koluna yaxınlaşıb istədi onun yarpaqlarını yesin. Ağzını kola tərəf uzadanda gördü ki, onun içində bir ilan qıvrılıb yatıb. Dəvə tamah dişini ondan çəkib geri qayıtdı. Kol belə xəyal elədi ki, dəvə onun tikanından qorxub çəkildi.

Dəvə kolun fikrini duyub dedi:

-Mənim qorxum səndən deyil, o gizlənmiş qonaqdandır". "Dəvə kolu"nun kölgəsində yatan ilanlar bu günün özündə də var. Artıq "dəvə kolu"nun kölgəsində gizlənən ilanlar mənfur niyyətli insanları rəmzləşdirir. Bu cür mətnlərin əsasında uşaqların, gənclərin həyata baxış tərzini formalaşdır.

"Balalara hədiyyə" kitabında məsəllər, tapmacalar, laylalar, bayatılar, sayacı sözləri, nəsihətlər və təmsillər yer alır. Hər bir mətnin semantikasını tərbiyə edici əhəmiyyətə malikdir. Hər hansı bir atalar sözünü və yaxud məsəli çəkməklə çoxlu məsələlərə aydınlıq gətirmək mümkündür. Məsələn, "Əski pambıq bez olmaz, qarı düşmənlə dost olmaz" deyimində oxucuda artıq belə bir təfəkkür yaranır ki, köhnə parça istifadə edilmədiyi kimi, qorxulu insanla da dostluq etmək olmaz. "Balalara hədiyyə" kitabında belə bir məsəl var "Buynuzsuz qoçun qıyası buynuzlu qoçda qalmazlar". Həyatda cəzasız heç bir şey yoxdur. Nə pislik edirsənsə et, mütləqdir ki, onun hesab verməlisən, cəzasını çəkməlisən. Digər bir məsələ nəzər yetirək: "Yaxşılıq elə, at dəryaya,

balıq bilməsə, xaliq bilər". Bu məsəl "Sağ əlin verdiyini, sol əl bilməməlidir" məsəli ilə məzmun etibarı ilə eynilik təşkil edir. Yaxşılığı təmənnəsiz, qarşılıqsız etmək lazımdır. Yaxşılıq edib, aləmə car çəkmədənə, etməmək yaxşıdır.

Firudin bəy Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabı məzmun və sanbal etibarı ilə çox əhəmiyyətlidir. Bu kitabda yer alan fikirlər təkcə dövrünün yox, bu günün özündə də aktual olaraq qalır. İnsanlar yaşlarından asılı olmayaraq hər zaman oxumalı, öyrənməli və öyrətməlidir. Xüsusilə də, uşaqları, gəncləri düzgün yola istiqamətləndirmək lazımdır. Onlara mədəniyyətimizi, tariximizi, dövlətimizi, dilimizi, dinimizi, millətimizi, milli mənəvi dəyərlərimizi və xalq yaradıcılığımızı sevdirmək lazımdır. İnsanlar qarşılaşdığı hadisələr haqqında yaxşı və pis münasibətlərini xalq yaradıcılığı örnəkləri vasitəsi ilə bildirirlər. Məsələn, bir məsəl, atalar sözü və bayatı deməklə həmin hadisəyə münasibətlərini bildirirlər.

F.Köçərlinin yaradıcılığı zəngin və çoxşaxəlidir. Onun yaradıcılığını daha da parlaq edən xalq yaradıcılığıdır. Çünki o, kökümüzə çox sıx bağlı bir alimdir, pedaqoqdur, folklorşünasdır.

Nəticə olaraq onu qeyd edə bilərik ki, Firudin bəy Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabı folklorşünaslıqda çox önəmli və dəyərli töhfədir. F.Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabı orta məktəb şagirdlərinin əsas kitablarından olmalıdır.

F.Köçərli vətənpərvər bir ziyalı kimi "Balalara hədiyyə" kitabında həm yazılı ədəbiyyatımızdan, həm də şifahi xalq yaradıcılığımızdan dəyərli örnəklər verməklə milli oyanış,

özünüdərk, maarif və mədəniyyətin yüksəliş məsələsini ön plana çəkib.

Sayaçı sözlərinin çap olunduğu ikinci mənbə "Balalara hədiyyə" məcmuəsidir. Sayaçı sözləri barədə ilk elmi məlumat verən ədib "Köçərilərin övza və əhvalı" məqaləsində bu nəğmələrin tərəkəmələrin məişət tərzindən doğduğunu bildirir. Bütün ömrü boyu bu nəğmələrin toplanması və araşdırılması ilə məşğul olan Firidun bəy Köçərli ananın dediyi layla ilə qoyun və ya keçiyə edilən müraciətlər arasında yaxınlıq görərək yazırdı: "Necə ki ana şirin və dadlı dil ilə balasına laylay çalır, habelə də bizim tərəkəmə xalqı – qoyun becərənlər öz qoyunlarını mehriban və şirin dil ilə vəsf qılırlar. Təfavüt ancaq bundadır ki, ana övladını "balam" sözü ilə yad edir, amma qoyun sahibi qoyununu "nənəm" kəlməsi ilə oxşayır". Kitabda sayaçı sözləri ilə bağlı nümunələr "Səlam əleyk say bəylər" ifadəsi ilə başlayır:

Səlam əleyk say bəylər,
Bir-birindən yey bəylər!

Saya gəldi gördünüz?

Salam verdi aldınız?

Alını təpəl qoç, quzu

Sayaçıya verdiniz?

Verilmiş örnəklərdən belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, sayaçı nəğmələri öz ilkin məzmun xüsusiyyətlərini nisbətən fəal qoruyan nümunələr olub:

Bu saya kimdən qaldı?

Adəm atadan qaldı.

Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda
Musa çoban olanda
Şişliyimiz erkəcdi...

Görkəmli pədaqoq ata-babalarımızın qoyunun xeyir-bərəkəti ilə bağlı yaratdıqları atalar sözü və məsəllərinə də müraciət edir: "Qoyunun yüz olunca, dərisi min olar" və ya:

"Qoyunun oldu əlli,
Adın oldu bəlli.
Qoyunun oldu yüz,
Gir içində üz" və s.

"Balalara hədiyyə" kitabında bəhs etdiyimiz janrlarla yanaşı, bu və ya digər folklor mətnlərini tamamlayan, fikri aydınlaşdıran atalar sözü və məsəllərə, tapmacalara, yanılmaclarla, həmçinin uşaq oyunlarına da geniş yer verib. Fikrimizcə, görkəmli pədaqoqun bu paremioloji vahidlərə "Balalara hədiyyə" kitabında yetərinə yer ayırması uşaqların hafizəsini gücləndirmək, nitqini zənginləşdirmək, düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələndirmək, fikrini aydın ifadə etmək, müstəqil düşünmək qabiliyyəti və s. aşılmaq məqsədi ilə izah edilməlidir. Məsəl, tapmaca, yanılmac və s. kimi janrlar ayrıca deyil, hər mətnin sonunda onun məzmun və ideyasına müvafiq şəkildə verilmişdir. Məsələn, "Ərincək it" adlı alleqorik hekayə, "Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm", "Tülkü və kəklik", "Nazikbənazik və Tazikbətazik" nağılları,

bayatı formasında olan "Dağlar" şeiri və s. nümunələr müvafiq atalar sözləri ilə tamamlanıb. F.Köçərli uşaqların zehni inkişafına kömək edən, onları əyləndirən və düşündürən tapmacaların təlim-təربiyəvi əhəmiyyətini nəzərə almış, həyatın müxtəlif sahələrindən bəhs edən 41 maraqlı tapmacanı kitaba daxil edib. Tapmacaların özəlliklərini yaxşı bilən Firidun bəy Köçərli onların toplanmasına, nəşrinə, tədqiqinə böyük önəm verib. O, çox təcrübəli və səriştəli folklor toplayıcısı olduğundan həmin tapmacalar mətnlərinin mükəmməlliyi, təhriflə-rə daha az yol verilməsi ilə seçilir. Məsələn, müəllif "Yaz" şeirindən sonra "Üçü bizə yağıdır // Üçü cənnət bağıdır. // Üçü yığar gətirər, // Üçü vurur dağıdır ", "Qızlar nəğməsi"ndən sonra "Biz-biz idik // Yüz qız idik // Bizi üzdümlər // İpə düzdümlər // Qırğın gəldi qırıldıq // Şükr olsun ki, dirildik", İ.A.Krılovun "Tülkü və üzüm" şeirinin tərcüməsindən sonra "İki tülkü balası, üç anası, dörd atası, neçə eylər hamısı?" və s. nümunələr mətnin məzmununa uyğun verilib. Onun nəşr etdirdiyi tapmacalar arasında bayatı formasında, həmsinin riyazi hesablamalar üzərində qurulub və qıfılbənd şəklində qoşulmuş tapmaca nümunələrinə də rast gəlinir.

Düzgün tələffüz vərdişləri və düşüncə tərzinin yaranmasında mühüm rol oynayan yanılmac janrı da "Balalara hədiyyə" kitabında xüsusi yer tutur. F.Köçərli "Balalara hədiyyə" kitabına yanılmacları salmaqda yalnız əyləndirmək və güldürmək məqsədi güdməyib. O, habelə yanılmaclar vasitəsilə uşaqlar da oxşar səs və sözlərin düzgün tələffüz vərdişlərini formalaşdırır, biliklərini dərinləşdirir, təsəvvür və təxəyyülünü inkişaf etdirir, onların

nitqini canlı xalq danışığı dilinə yaxınlaşdırır, söz ehtiyatını zənginləşdirir. Kitabda verilmiş hər bir yanıl-tmac nümunəsində müxtəlif hadisə və məsələlər əks olunub. Bəzi yanılmaqlara nəzər salaq: "Ay qılquyruq qırqovul, gəl bu kola gir, qılquyruq qırqovul".

"Getdim, gördüm bir dərədə iki kar, kor, kürkü yırtıq kirpi var. Dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpi erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamamaqdansa, erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpi dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamayır". "Bazarda nə ucuz? Mis ucuz, küncüt ucuz, duz ucuz". Bu yanılmac nümunələrindəki oynaqlıq, şirinlik uşaqların estetik tərbiyəsinə mühüm təsir göstərməkdədir. Görkəmli pedaqoqun "Balalara hədiyyə" kitabında Aşıq Əmrahın "Aranla yaylağın bəhsi" qoşmasına rast gəlirik. Həmin qoşmada Aşıq Əmrah aranın da, yaylağın da özünəməxsus gözəlliyə malik olmasını, mükəllimə yolu ilə poetik bir dillə ümumiləşdirir:

Aran deyər, bağça mənim, bağ mənim,
Gecə-gündüz qulluq eylər bağbanım.
Geymək üçün yaşıl mənim, al mənim,
Süsən sünbül, gülşənliklər mənimdir.
Yaylaq deyər, mənəm çeşmələr başı,
Axar, heç qurumaz didəmin yaşı,
Pələnglər yatağı, ovçu sirdaşı,
Köksü ala, qarlı dağlar mənimdir.

F.Köçərli Xəstə Qasımın "Nəsihət" qoşmasını və ya sonrakı nəşrlərdə "Olmaz" adı ilə getmiş ustadnaməsini "Balalara hədiyyə" kitabına salmaqla xalqımızın müdrik sözlərini, istək

və arzularını yeni nəslə çatdırmağı vacib sayır. Görkəmli ədib bu zaman Xəstə Qasımın həyat və cəmiyyət haqqındakı fəlsəfi düşüncələrinin, həmçinin müdrik kəlamlarının uşaqların başa düşəcəyi bir dildə yazıldığını nəzərə alır. Şeirdən görüldüyü kimi, aşıq el arasında mövcud olan "Ağac bəsləgilən, barın yeyəsən", "Namərd yalançıya sirtin söyləmə", "Bivəfa dilbərdən sənə yar olmaz", "İgid odur tənə oxun atmasın, halal mayasına haram qatmasın" və s. bu kimi atalar sözləri və məsəllərdən istifadə etmiş, danışq dili ilə ədəbi dil arasında əlaqə yaratmış, hər bir müdrik sözün mahiyyətini açmağa çalışıb.

"Balalara hədiyyə" kitabında Kərəmin dilindən deyilmiş "Durnalara xitab" qoşmasının bir qədər fərqli şəkildəki variantı "Azərbaycan dastanları"nın II cildində verilib. Bu variantda qoşma cəmi üç bənddən ibarətdir. Həmin kitabın qeydlər hissəsində göstərilir ki, dastanın başqa bir variantında bu qoşma 4 bənddən ibarətdir və burada olmayan III bənd belədir:

Zalım şahın pəncəsinə düşərsiz,
Uca dağı, ormanları keşərsiz,
Yaz gələndə, yaylaqlarda gəzərsiz,
Qırılmasın qanadınız, qolunuz.

Bu bənd "Balalara hədiyyə" kitabında verilmiş qoşmanın həmin bəndi ilə üst-üstə düşür.

"Balalara hədiyyə" kitabında həmçinin uşaqların tərbiyəsinə, əxlaqına dünyagörüşünün for-malaşmasına, kamilləşməsinə kömək edən "İt və pişik", "Dəvə və tikan" alleqorik hekayələri, İ.A.Krılovun "Tülkü və üzüm",

Q.Zakirin "Tülkü və Qurd", "Dəvə və eşşək" təmsilləri və s. verilib.

Uzun müddət Azərbaycan məktəblərində bir dərslik kimi istifadə edilmiş bu kitabla F.Köçərli uşaq qəlbinin incəliklərinə yol tapmış, xalqımızın bu gözəl folklor örnəkləri ilə uşaqların psixologiyasının, dünyagörüşünün formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmiş. Vətəninə, xalqını və dilini böyük bir məhəbbətlə sevən F.Köçərli vətənpərvər bir ziyalı kimi "Balalara hədiyyə" kitabında həm yazılı ədəbiyyatımızdan, həm də şifahi xalq yaradıcılığımızdan dəyərli örnəklər verməklə milli oyanış, özünüdərk, maarif və mədəniyyətin yüksəliş məsələsini ön plana çəkib. Firidun bəy Köçərli bu əsəri ilə Azərbaycan folklorşünaslığına yeni ruh, yeni nəfəs gətirib, onu yeni ideya-bədii keyfiyyətlərlə zənginləşdirib. Deməli, F.Köçərli qabaqcıl bir pedaqoq kimi folkloru cəmiyyətdə gənc nəslin tərbiyəsi və savadlanması üçün mühüm vasitələrdən biri hesab edib.

<https://clb.az/axiv2021/dosyalar/666.pdf>

Firudin bəy Köçərli Ana dili ilə bağlı fikirləri:

"Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindədir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs öz anasını və vətəni sevdii kimi, ana dilini də sevir. Bizim Azərbaycan türklərinin dəxi özlərinə məxsus dili vardır.

Uzun müddət İran dövlətinin nüfuzu altında yaşamaqla belə bizim dilimizə bir növ fars dilinin qanun və qaydası siriştdir. Amma bununla belə dilimizi o qədər qəliz və dolaşiq etməyibdir ki, onu anlamaq olmasın. Bəlkə dili bir dərəcədə dövlətləndiribdir. Doğrudur, bizim qabil və mahir ədiblərimiz az olubdur, amma olanları ana dilini can-dildən sevir və yazılarını açıq və aydın yazıblar. Abbasqulu ağa Bakıxanovun “Nəsihətnaməsi”, Mirzə Fətəli Axundovun komediyaları, Qasımbəy Zakirin məktubatı, Hacı Heybətbəy Fədanın “Məkkə səfərnaməsi”, Hacı Seyid Əzimin mövzun əşar və kəlamı, Həsənbəy Məlikzadənin ülum və fününə dair yazdığı kitablar və siyasi məqalələr – cümləsi açıq və aydın dildə yazılmış əsərlərdir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası”nın banisi Firudin bəy Köçərlinin 160 illik yubileyi ilə bağlı uşaq kitabxanalarında “Əbədiyaşarlıq ünvanı” adlı biblioqrafik icmalın təşkili məqsədəuyğundur. İcmal iştirakçılarının çıxışından sonra ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçisi, tənqidçisi, tərcüməçi, pedaqoq, maarifçi Firidun bəy

Köçərlinin həyat və fəaliyyətini əks etdirən “Tarixin izi ilə” filmi nümayiş olunur.

F.Köçərli Azərbaycan folklorşünaslığında da xüsusi xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir. O, gənc nəsli düzgün tərbiyə etmək üçün uşaqları hələ kiçik yaşlarından şifahi ədəbiyyat nümunələri ilə tanış etməyi vacib sayır və bunu valideynlərə məsləhət görürdü. Təsadüfi deyil ki, o, çap etdirdiyi şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri kitabına “Balalara hədiyyə” adını verib.

Əslən Şuşalı olan Fəridun bəy Köçərli 1885-1890 və 1893-1894-cü illərdə İrəvan gimnaziyasında ana dili, hüsnxətt fənlərini tədris edib. 1895-ci ildə Qori Müəllimlər Seminariyasının tatar şöbəsinin Azərbaycan dili və şəriət müəllimi təyin edilib. 1918-1920-ci illərdə onun təşəbbüsü ilə həmin seminariyanın əsasında açılmış Qazax Müəllimlər Seminariyasının müdiri işləyib.

Fəridun bəy müəllimlik peşəsini bütün peşələrdən daha yüksəkdə tuturdu. O, müəllimi gələcəyə işıq salan mayak, nur adlandırır. Onun təbircə desək, "Pis şagird yoxdur, şagirdi düzgün anlamayan müəllim vardır. Müəllimin borcudur ki, hətta ən çətin tərbiyə olunan uşağı belə tərbiyələndirsin". Görkəmli ədib hər çıxışında qızların təhsilə cəlb edilməsini ön plana çəkirdi və təhsilli qadının gələcəkdə övladlarını da təhsilli böyüdəcəyini nəzərə çatdırırdı.

Tədbirdə kitabxana əməkdaşları tərəfindən hazırlanmış F.Köçərli elektron məlumat bazası təqdim edilə bilər.

<https://clb.az/arxiv2021/elektron/Kocerli/index.html>

Görkəmli insanların Fıridun bəy Köçərli haqqında söylədikləri

Fıridun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf yoluna dair qiymətli mənbə təşkil edən əsərlər yaratmış və çoxcəhətli zəngin fəaliyyəti ilə ictimai – mədəni fikrin təşəkkülünə mühüm töhfələr vermişdir.

İlham Əliyev,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Fıridun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində ilk dəfə olaraq ədib və şairlərimizin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmışdır. Bu əsərdə 129 şairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin tərcümeyi-halı verilmiş, əsərləri haqqında orijinal fikirlər söyləmişdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı” təkcə F. Köçərlinin yaradıcılığında deyil, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin tarixində görkəmli yer tutur. Fıridun bəy Köçərlinin həm tənqidi məqalələrində, həm də tədqiqatçılıq fəaliyyətində bariz şəkildə nəzərə çarpan xüsusiyyətlərdən ən başlıcası, onun müasirlik problemini həmişə diqqət mərkəzində saxlamasıdır.

Bəkir Nəbiyev,

Akademik

Firidun bəy Köçərli ədəbiyyat tarixi yaratmaq işinə son dərəcə ciddi yanaşmış, onun bir sıra prinsiplərini doğru dərk etmişdi. Odur ki, “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı” kitabını “material” hesab edənlər, onun elmi mahiyyət daşımağını iddia edənlər ciddi səhv edirlər. Köçərli təzkiyəçiliyin çərçivəsini dağıdıb, ədəbiyyat tarixinin tədqiqinə yeni bir istiqamət vermişdir.

Kamal Talıbzadə,
Akademik

Firidun bəyin ədəbiyyat tədqiqatı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün çoxqiymətli və tarixi xidmətdir. Onun sayəsində qədim dövrün bir çox şairləri və əsərləri meydana çıxarılıb xalqa tanındılmışdır. Onun əsərləri uzun illər qədim ədəbiyyat tarixçiləri üçün mənbə və vəsait olmuşdur. Köçərlinin əsərləri yalnız ədəbiyyatı öyrənmək deyil, həm də qiymətləndirmək təşəbbüsünü irəli sürən əsər idi.

Mir Cəlal Paşayev,
Yazıçı-alim

Firidun bəy Köçərli mənim qəlbimdə həssas bir insan, qərəzsiz ədəbiyyatçı, yorulmaz bir maarifçi kimi əbədi iz buraxmışdır. Millətimizin istedad və məharəti – fitrilərinə və əhvali – ruhiyyəsinə aşina olmaq istəyənlər möhtərəm bəradərim Firidun Bəy Köçərlinin təlif etdiyi “Balalara hədiyyə” kitabçasından istifadə edə bilərlər.

Abdulla Şaiq,
Şair

Firidun bəy Köçərli ən müqtədir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi dirilti. Şairlərimizin ülvi ruhlarını canlandırdı və həyatı– fikriyyəimizi təbii yoluna saldı. Ədəbiyyatımızı müntəzəm bir şəklə salmaq və ümumən tanımaq əhəmiyyətli məsələlərdəndir. Bu yolda iyirmi ildən bəri çalışması ilə və ədəbiyyatımızı nizama salması ilə məşhur olan – Firidun bəy Köçərli dir.

Yusif Vəzir Cəmənəminli,
Ədəbiyyatşünas, yazıçı

Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsi sahəsində böyük iş görmüşdür. Onun bu sahədə yaratdığı əsər ədəbiyyat tarixinin yaradılması yolunda atılan əhəmiyyətli bir addım idi.

Şıxəli Qurbanov,
Yazıçı, dramaturq

F.Köçərli məşhur ədəbiyyat tarixçisidir. Bütün məşhur ədəbiyyat tarixçiləri kimi, o da ədəbiyyat tarixinin məhz şifahi xalq yaradıcılığından başladığını çox yaxşı bilirdi.

Paşa Əfəndiyev,
Əməkdar elm xadimi

Firidun bəy Köçərli böyük pedaqoqdur. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsini Qazaxa köçürməklə xalqımızın maariflənməsində əvəzolunmaz əməyi olan şəxsiyyətdir. Firidun bəy sadəcə praktik müəllim deyildi. O, tədqiqatçı – alim, ədəbiyyatşünas, nəzəriyyəçi – pedaqoq və yüksək mədəniyyətli humanist, ziyalı idi.

Əhməd Seyidov,

Pedaqogika elmləri doktoru

“Türk yurdunun ən şiddətli ehtiyacı məktəb və maarifdir. Hakim bir millətin məhkum düşməsi, məhkum bir millətin yox olması məktəbsizlikdən irəli gəlir”. Bu çətin illərdə, 1886 – ci ildə F. Köçərli Azərbaycan teatrının əsasını qoymuş bir şəxsiyyətdir.

İsmayıl bəy Qaspralı

“Tərcüman” qəzetinin baş redaktoru

Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini dirildən bir şəxsiyyətdir.

Eynulla Sultanov,

alim

F.Köçərlinin qələmə aldığı “Balalara hədiyyə” kitabından vətən qoxusu, dağların ətri, köçərilərin tüstüsü gəlir.

Əli Sultanlı,

Ədəbiyyatşünas, alim

Firidun bəyin arxivi XX əsr ictimai həyatımızın güzgüsüdür.

Əziz Şərif,

Professor

“Köçərli lektoriya həftəsi”nin ssenarisini təqdim edirik:

LEKTORİYA HƏFTƏSİ

I gün – Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə “Balalara hədiyyə” kitabında olan nağıllar və təmsillər üzrə hazırlanmış səhərciklər təqdim olunur.

Kitabxananın girişi və oxu zalı bayram münasibətilə bəzədilir. Divarlardan şarlar, əlvan rəngli bayraqlar asılır, F.Köçərliyə həsr olunmuş kitab sərgiləri təşkil edilir. Tədbir iştirakçıları üçün səhnə düzəldilir. Səhnənin baş tərəfində F.Köçərlinin şəkli asılır, digər tərəfində F.Köçərlinin nağıl qəhrəmanları öz geyimlərində oturlar. Kitabxanaçı bayramı açıq elan edir, F. Köçərlinin həyat və yaradıcılığı haqqında

tədbir iştirakçılarında ətraflı məlumat verir. Sonra kitabxanaçı nağıl qəremanlarını uşaqlara təqdim edir və kiçik yaşlı oxucuların iştirakı ilə F.Köçərlinin “Qarı və buz”, “Pıspısa xanım və Siçan bəy” nağılı, “Tülkü və üzüm” təmsili əsasında səhərciklər keçirilir. Səhərcikləri təqdim edirik:

Səhnə dekorasiyalarla bəzədilir. Kitabxanaçı təmsildə olan hər bir obrazın əlcək kuklasını əlində tutaraq təmsili söyləyir.

Bir gün bir qarı inəyini apardı suvarmağa. İnəyin ayağı buzun üstündən sürüşüb yıxıldı və qıçı sındı. Onda qarı buza dedi:

Qarı: A buz, sən nə güclüsən?

- Buz: Əgər mən güclü olsaydım, gün məni əritməzdi.
- Qarı: A gün, sən nə güclüsən?
- Gün: Əgər mən güclü olsaydım, bulud qabağımı kəsməzdi.
- Qarı: A bulud, sən nə güclüsən?
- Bulud: Mən güclü olsaydım, yağış məndən yağmazdı!

- Qarı: A yağış, sən nə güclüsən?
- Yağış: Əgər mən güclü olsaydım, ot məndən bitməzdi.
- Qarı: A ot, sən nə güclüsən?
- Ot : Mən güclü olsaydım, qoyun məni yeməzdi!
- Qarı: A qoyun, sən nə güclüsən?
- Qoyun: Əgər mən güclü olsaydım, qurd məni yeməzdi!
- Qarı: A qurd, sən nə güclüsən?
- Qurd: Mən güclü olsaydım, it məni boğmazdı.
- Qarı: A it, sən nə güclüsən?
- İt: Mən güclü olsaydım, çoban məni döyməzdi.
- Qarı: A çoban, sən nə güclüsən?
- Çoban: Mən güclü olsaydım, xanım məni söyməzdi.
- Qarı: A xanım, sən nə güclüsən?
- Xanım: Əgər mən güclü olsaydım, siçan torbalarımı kəsməzdi.
- Qarı: A siçan, sən nə güclüsən?
- Siçan: Əgər mən güclü olsaydım, pişik məni yeməzdi!
- Qarı: A pişik, sən nə güclüsən?

Pişik: Pişik iki əllərini qabağa, iki ayaqlarını dala qoyub, gərdənini çəkib, quyruğunu qalxızıb, gözlərini bərəldib, dilini çıxarıb, qarıya dedi:

Güclüyəm ha, güclüyəm,
 Dəmir daraq dişliyəm.
 Yük üstü yaylağımdır,
 Yük altı qışlağımdır.
 Kürsü üstə duraram,
 Bığlarımı buraram...

Növbəti səhərciyi ”**Pıspısa xanım və Siçan bəy**” nağılından hazırlamaq olar. Səhnəni nümayiş etdirəcəyimiz nağıla uyğun bəzəməliyik. Məsələn: dekorativ ağaclar, güllər, təpəciklər, quşlar və s.

Aparıcı: Biri var imiş, biri yox imiş, allahdan başqa heç kəs yox imiş. Bir də bir Pıspısa xanım var imiş. Bir gün bu Pıspısa xanımın könlünə ərə getmək düşdü. Geyindi-kecindi, bəzəndi-düzəndi, öz evinin qapısına çıxdı və dedi:

Pıspısa xanım: Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!

Aparıcı: Bir odunçu gəlib keçəndə Pıspısa xanımı görüb dedi:

Oduncu: Mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım: Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Oduncu: Balta ilə vuraram əzilərsən.

Pıspısa xanım: Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.

Aparıcı: Odunçu getdi. Pıspısa xanım yenə başladı:

Pıspısa xanım : Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa,
gora gedirəm!

Aparıcı: Bir də gördü ki, kürəkçi gəlir.

Kürəkçi: Pıspısa xanım, mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım: Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Kürəkçi: Bir kürək çalaram, xımcım-xıncım
olarsan!

Pıspısa xanım: Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.

Aparıcı: Kürəkçi də getdi.

Pıspısa xanım: Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa,
gora gedirəm!

Aparıcı: Bu halda siçan oradan keçirdi. Gördü Pıspısa xanım bəzənib-düzənib, geyinib-kecinib, özünə zinət verib, evin qapısına çıxıb:

Qara xaradan don geyib əyninə,
Ucunu qatlayıb salıb çiyinə.
Tökübdür üzünə qara tellərin,
Yuyub tərtəmiz, aparı əllərin.
Çəkib gözlərinə qara sürmələr,
Salıb başına əbrələr, tirmələr,
Xuraman-xuraman ki rəftar edir,
O rəftara sərvi-giriftar edir.
Soluna baxır, gah baxır sağına,
Baxır gah qolundakı qolbağına.
Durub hər yana o baxır naz ilə,
Deyir bu sözü xoş bir avaz ilə:
Gedirəm ərə, mən gedirəm ərə.
Ər olmasa, axır gedirəm gora.

Aparıcı: Siçan bəy gəldi Pıspısa xanımın yanına, dedi:

Siçan bəy: Salaməleyk, Pıspısa xanım, sevgili canım, ruhi-rəvanım, canü cananım, tabu təvanım! Kefin, halın? Həmişə beləcə kefdə, gəzməkdə, seyri-səfada olasan!

Pıspısa xanım: Ay əleykəssalam. Siçan bəy, top qara birçək, yerışdə ördək, dişləri mixək, qıçları dirək, hamıdan göyçək, dəxi nə demək? Halın, kefin kökdümü? Damağın çağdımı, canın-başın sağdımı?!

Siçan bəy: Sağ ol, Pıspısa xanım, əzizim-canım, mənə gələrsənmi?

Pıspısa xanım:Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Siçan bəy: Səni döymərəm, döysəm də quyruğumu molçi eylərəm, batıraram xanımların sürmədanına, gözünə sürmə çəkərəm.

Pıspısa xanım: Sənə gedərəm.

Aparıcı: Razi oldular. Toy elədilər. Pıspısa xanımı Siçan bəy aldı, apardı evinə. Bir zaman yaxşıca yeyib-içib kef elədilər.

Aparıcı: Bir gün Siçan bəy Pıspısa xanıma dedi:

Siçan bəy: Sən evdə otur, mən gedirəm şah evinə, sənə noğul-nabat, şirni və hər cürə həlviyyat gətirim. Qoy yanına, könlün istədikcə at ağzına, xırıldat, ye.

Pıspısa xanım: Get, amma tez gəl. Sənsiz damın altında tək otura bilmirəm, qorxuram.

Siçan bəy: Qorxma, tez gələrəm!

Aparıcı: Pıspısa xanım oturdu, oturdu, qərarı tutmadı. Fikirləşdi ki, Siçan bəy gəlincə durub onun paltarlarını aparıb dəvəizi dərin göldə yuyum, sərim, qurudum, gələndə verim geysin əyninə ki, üst-başı təmiz olsun.

Aparıcı: Siçan bəyin paltarını götürüb apardı yumağa. Amma yuyanda ayağı sürüşüb düşdü dəvəizi dərin gölə.

Sağa dolandı, gürp düşdü, sola dolandı, şarp düşdü, nə qədər əlləşdisə çıxma bilmədi, hər nə qədər çapaladısa, qurtara bilmədi. Dəvəizi dərin göldə az qaldı, çox qaldı, gördü ki, bir neçə atlı gedir. Durdu çağırmağa:

Pıspısa xanım: Tapur-tupur atlılar,
Qolları bazbatdılar¹.
Şah evinə gedərsiz,
Siçan bəyə deyərsiz:
Pıspısa Püstə xanım,
Dabanı xəstə xanım.
Düşüb dəvə gölünə,
Boğulur xəstə xanım.

Aparıcı:Gəlib gördülər ki, bunları çağıran bir dozanqurdudur, düşübdür, dəvəizi dərin gölə, boğulur. Bunları görəndə Pıspısa xanım:

Gedin deyın Siçan bəyə,
Börkü dəlik Solub bəyə:
Saçı uzun, saray xanım,
Donu uzun, daray xanım,

Pıspısa xanım paltar yuduğu yerdə sürüşüb dəvəizi dərin gölə, boğulub ölür, durmasın, özünü mənə tez yetirsın!

Aparıcı: Atlılar çox təəccüb edib, getdilər şah evinə. Gördüklərini orada nağıl elədilər. Siçan bəy şirni sandığının içində gəzirdi, bu xəbəri eşidib qaçdı və tez özünü Pıspısa xanıma yetirdi. Gəldi gördü ki, Pıspısa xanım dəvəizi dərin göldə batır, çıxır. Az qalıb ki, canı çıxsın. Cəld əlini uzadıb dedi:

Siçan bəy: Əlini mənə cik-ərəcık!

Pıspısa xanım: Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcık!

Siçan bəy dedi: Əlini mənə cik-ərəcık!

Pıspısa xanım: Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcık!

Siçan bəy: Əlini mənə cik-ərəcık!

Pıspısa xanım : Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcık!

Aparıcı: Axırda siçanın acığı tutdu, bir ovuc palçıq götürüb çırpdı pıspısa xanımın başına və dedi:

Siçan bəy: Küsərəciksən-küsərəcık,
Üstünə palçıq enirəcık.

Aparıcı: Pıspısa xanımın oradaca canı çıxdı. Yazıq Pıspısa xanım.

“Eşşək və dəvə” təmsili əsasında səhərcik:

Eşşək: Mən hamıdan fağıram,
Palçığa batanda uca dağdan ağır am.
Çöllərdə qalanda mən yiyəmi çağır am,
Kərənaydan yoğun səsim var mən im,
Atlar ilə böyük bəhsim var mən im!

Dəvə: Heç heyvan götürməz mən im yükümü,
İgid oğlan gərək çəkə ipimi,
Ərəbistan içər mən im südümü,
Uzaq-uzaq mənzillərim var mən im,
Uca-uca dəyələrim var mən im!

“Darı və buğda” təmsili əsasında səhərcik:

Darı: Mənə darıcan dəyərlər
Yağ, bai ilə yeyərlər
Ehtiyatla götürüb;

Güclə saca yetirərlər.

Buğda: Yastı-yastı yatarsan,
Kol dibində bitərsən.
Məndən sənə qarışmasa
Palıddan da betərsən!

II gün – Kitabxanada yuxarı yaş qrup oxucular F. Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri ilə çıxış edirlər. Məruzəsi ən yaxşı olan oxucu kitabxananın rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə “Balalara hədiyyə” kitabında olan oyunlar təqdim olunur.

Tədbirin birinci hissəsi Firidun bəy Köçərlinin həyat və yaradıcılığına həsr olunur. İkinci hissədə balaca oxucularımızla oyun keçiririk. “Vur nağara, çıx qırağa” oyunun sözlərini uşaqlar oyunu icra edərkən deyirlər. Uşaqlar

dövrə vurub oturur, ayaqlarını bir yerə uzadırlar. Onların biri başlayır bu sözləri oxumağa. Hər kəlməni deyəndə əlini növbə ilə yoldaşlarının və özünün ayağının üstünə qoyur.

İynə-iyənə,

Ucu düymə,

Bal ballıca,

Ballı keçi,

Şam ağacı,

Şatır keçi,

Qoz ağacı, qotur keçi.

Happan,

Huppan,

Qırıl.

Yırtıl,

Su iç –

Qurtul.

Əmim oğlu,

Uzunbıçlı,

Haldırım dedi,

Huldurum dedi,

Göyə bir ağac atdı.

Qarğı sapı

Gül budağı,

Motala-motal,

Tərsə motal,

Ellər atar,

Qaymaq qatar.

Ağ quşum – ağar çinim,

Göy quşum – göyərçinim,

Vur nağara,

Çıx qırağa.

Mətnin sonundakı “çix qırağa” sözləri hər kəsin ayağının üstünə dəyirsə o, ayağını çəkir. Sonra yenə başdan həmin sözlər oxunur və uşaqlar bir-bir ayaqlarını çəkirlər. Hər kəsin ayağı axıra qalsa, onu üzü üstə uzadır, əllərini yumruq tutub bir-birinin üstə onun arxasına qoyub soruşurlar:

- Əl üstə kimin əli?

Tapsa, onu durğuzurlar, tapmasa, “götürün vurun, yalandır!” deyib onu bir neçə dəfə astaca vururlar və yenə soruşurlar:

- Əl üstə kimin əli?

Uşaq tapanadək onu astaca yumruqlayırlar.

GÜDÜ-GÜDÜ

Uşaqlar çömçəni gəlin kimi bəzəyib gəzdirir və aşağıda yazılan sözləri oxuyurlar:

I Oxucu: Güdü-güdü ha, güdü-güdü!

Güdü-güdünü gördünüz mü,

Güdüyə salam verdiniz mi?

Güdü burdan ötəndə

“Qırmızı günü gördünüz mü?”

II Oxucu:
Qarmaladım götürdüm.
Qızıl qaya dibindən
Qırmızı gün götürdüm.

Güdü palçığa batmışdı,

I Oxucu:
Kim vurdu, kim sanadı?
Göyçəliyə getmişdim
İt baldırım daladı.

Qara toyuq qanadı

II Oxucu:
Pay verin bağlamağa.
Verənin oğlu olsun.
Verməyənin qızı olsun.
Bir gözü də kor olsun.
Təndirə düşsün.
Qırmızı bişsin!

Yağ verin yaqlamağa,

Uşaqlar öz aralarında “Düzgü”lər də söyləyə bilərlər.

DÜZGÜ

I Oxucu:

Beşdi-beşdi ha beşdi,
Ağacdan alma düşdü.
Almanın yanı zədə,
Zədəni yeməz gədə.
Çoban çöldə gəzirdi,
Divarların düzürdü.
Çoban qoyuna gedər,
Köpəyi adam didər.

II Oxucu:

Qabağında beş keçi,
Hanı bunun erkəci,
Erkəc qazanda qaynar,

Qənbər bucaqda oynar.
Bu iş gecə nə işdi,
Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı sata.
Darını səpdim yerə,
Yerdə bitib göyərə.
Yerdən darı göyərdi,

III Oxucu:
Biçinçi gəldi dərdi.
Biçinçi Həzrətqulu,
Cibində vardır pulu.
Həzrətqulu bənnadı,
Arvadını danladı.
Arvadı Cahan banı –
Bunun çarşabı hanı?
Çarşabı cırılıbdı.
Qolbağı qırılıbdı.
Cahan gedib hamama
Çarşabını yamama.
Hamamın suyu isti
İsti suda nə pisdi!

IV Oxucu:
Telpəri onun qızı,
Paltarı qıpqırmızı,
Oğlunun adı Xıdır,
Əlindəki dəhrədir.
Xıdırbiyin dəhrəsi,

Telpərinin çöhrəsi
Cəhrə demə, əsasdı,
Dəhrə demə almasdı,
Telpəri yunu darar,
Xıdırbiy odun yarar.

III gün– Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə – F.Köçərlinin həyat və yaradıcılığı, əsərləri haqqında sual-cavab və test sorğusu keçirilir.

1. Firidun bəy Köçərli neçənci ildə anadan olmuşdur?
Cavab: Firidun bəy Köçərli 1863-cü il yanvarın 26-da Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.
2. F. Köçərli ilk təhsilini harada almışdır?

Cavab: F. Köçərli Mirzə Kərim Münşizadənin ibtidai məktəbini bitirdikdən sonra Qori müəllimlər seminariyasında təhsilini davam etdirmişdir.

3. F. Köçərlinin hansı əsərlərini tanıyırsınız?

Cavab: “Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı, Azərbaycan türk ədəbiyyatı, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları, Seçilmiş əsərləri, Balalara hədiyyə və s.

4. F. Köçərli bir tərcüməçi kimi nə kimi işlər görmüşdür?

Cavab: “Təlimi Sokrat kitabını, klassik rus və gürcü ədəbiyyatından nümunələri Azərbaycan dilinə, M. F. Axundovun “Aldanmış kəvakib” povestini rus dilinə tərcümə etmişdir.

5. F. Köçərlinin “Balara hədiyyə” kitabının mahiyyəti haqqında nə söyləyə bilərsiniz?

Cavab: Balalara hədiyyə” kitabındakı nağıl və hekayələr azərbaycanlıların ata-babadan qalma düzgülü və tapmacaları, misal və nəğmələri “bizi keçmişimizlə aşına edir, bizi kəndimizə tanıtdırır və keçmişimizə qarşı bizdə milli bir duyğu oyandırır.

6. F. Köçərli folklor sahəsində nə kimi işlər görmüşdür?

Cavab: F. Köçərli Azərbaycan folklorşünaslığında da xüsusi xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir. Mütəxəssislərin də təsdiqlədikləri kimi, folklorşünaslığın yaranması şifahi xalq ədəbiyyatını toplanması, sistemləşdirilib nəşr olunması ilə bilavasitə bağlıdır. Bu sahədə Köçərlinin özünə məxsus yeri vardır.

7. F. Köçərlinin yazdığı müdrik fikirlərdən hansını bilirsiniz?

Cavab: 1. Əgər bir xalqı məhv etmək, onu adam toplusuna çevirmək istəyirsənsə, müəllimini savadsız, həkimini isə kəmsavad eləyin.

2. Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindəndir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs öz anasını və vətəni sevdiyi kimi, ana dilini də sevir və sevməlidir.

8. F.Köçərli hansı ölkələrin ədəbiyyatları ilə işləmişdir?

Cavab: Müəllimimiz Firidun bəy Köçərlinin Azərbaycan, Şərqi Rus və Avropa ədəbiyyatından çox geniş məlumatı vardı. Xüsusən Azərbaycan xalq şeirini və bu üslubda yazan Vaqif, Vədadi, Zakir kimi şairlərin yaradıcılığını yaxşı bilir və hər addımda onları bizə sevdirdi.

9. F.Köçərlinin yazdığı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi haqqında nə məlumatınız var?

Cavab: Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində ilk dəfə olaraq ədib və şairlərimizin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmışdır. Bu əsərdə 129 şairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin tərcümeyi – halı verilmiş, əsərləri haqqında orijinal fikirlər söyləmişdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı” təkcə F. Köçərlinin yaradıcılığında deyil, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı elminin tarixində misilsiz yer tutur.

10. F.Köçərli neçənci ildə və harda vəfat etmişdir?

Cavab: F.Köçərli Sovet hakimiyyətinin ilk aylarında repressiyaya məruz qalmışdır. 1920-ci il iyunun 2-də Gəncədə həbs olunmuş, həmin ayın 21-də güllələnmişdir. Ona sonradan bəraət verilmişdir.

Test sorğusu

1. Firidun bəy Köçərini tanıyırsınızmı?

- ☺ Bəli
☺ Xeyir

2. F. Köçərli Azərbaycan xalqı üçün nə kimi işlər görmüşdür?

☺

---

3. Firidün bəy Köçərlinin harada anadan olduğunu bilirsinizmi?

- ☺ Bəli
☺ Xeyir

4. Firidun bəy Köçərlinin əsərlərini oxumusunuzmu?

- ☺ Bəli
☺ Xeyir

5. Yazığınızın ən çox sevdiyiniz hekayəsinin adını qeyd edin.

☺

6.F. Köçərlinin qələmə aldığı kitabların adını qeyd edin.

---

7. “Balalara hədiyyə kitabında olan atalar sözləri, tapmacalar, sayacı sözlərdən hansını bilirsiniz?

---

8. Firidun bəy Köçərini nəyə görə “İlk folklor antologiyasının banisi” adlandırırlar?

---

9. Firidun bəy Köçərlinin adını daşıyan hansı mədəniyyət ocağı var?

---

10. Şəki rayonunda 2 sayılı uşaq evinin yaradıcısı kim olub?

---

11. F.Köçərlinin ölümünə səbəb nə olub?

---

12. “Qoridən gələn qatar” kitabının müəllifi kimdir və bu kitab kimə həsr

olunmuşdur?

---

13. Firidun bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası neçənci ildən fəaliyyət göstərir?

---

14. Qori Seminariyasının Azərbaycan şöbəsi F. Köçərlinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın hansı bölgəsində açılmışdır?

---

15. F. Köçərlini nə üçün M. F. Axundzadənin maarifçilik ənənələrinin fəal təbliğatçısı və yorulmaz davamçısı adlandırırlar?

IV gün - Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənilir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə– F. Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabı əsasında rəsm və şeir müsabiqəsi keçirilir.

Qeyd edim ki, təbdirin keçirilməsindən bir ay əvvəl “Balalara hədiyyə” kitabında olan nağıl və təmsillər üzrə rəsm müsabiqəsi elan edilir. Oxucuların kitabxanaya göndərdikləri rəsmlər toplanılır və tədbir günü nümayiş etdirilir. Səsvermə

yolu ilə rəsmlər qiymətləndirilir. İlk əvvəl yuxarı sinif şagirdləri F.Köçərlinin həyat və yaradıcılığından bəhs edən məruzələri ilə çıxış edirlər. Sonra rəsm müsabiqəsinin qalibləri müəyyənləşdirilir və mükafatlandırılır. Daha sonra məktəbli oxucularımızın ifasında şeir müsabiqəsi başlayır. Ən yaxşı şeir söyləyən oxucu kitabxana müdiriyyəti tərəfindən mükafatlandırılır. Müsabiqədə F.Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabında verilən “Vətən”, “Aranla yaylağın bəhsi”, “Dağlar”, “Durnalara xitab”, “Tülkü və üzüm”, “Günəşi çağırmaq”, “Dağlar”, “Üşüdüm ha üşüdüm” və s. şeirlər söylənilir. Bunun üçün bir neçə şeir nümunəsi veririk :

Kitabxanaçı səhnəyə çıxıb deyir:

- Uşaqlar indi isə gəlin məktəbli oxucularımızın iştirakı ilə müsabiqəmizə başlayaq.

Səhnəyə çıxan uşaqlar söylədikləri şeirə uyğun paltarlarda səhnəyə daxil olurlar.

VƏTƏN

Ah, ey safü paki- xaki-vətən,
Nə gözəlsən, nə yaxşısan, nə sən!
Nə gözəldir sənin çölün-çəməninin,

Dağü bağı, gül ilə yasəmənin.
Məni çün bəslədin qucağında,
Yenə yer ver mənə bucağında
Axır ömründə et məni rahat,
Mənə bəsdir bu çəkdiyim qürbət.
Məni bətnindən eylədin peyda,
Yenə bətnində et məni ixfa.
Ey vətən, ey canım sənə qurban!
Neçin əhlin olub sənə nadan?
əlmədəd, ey mühəndisani-vətən,
vətənin xanəsi olubdu köhən.
Hüsn təmirinə qılın himmət,
Onun abadına edin qeyrət.
Dərdinə vəqt ikən edin çarə
Ta həlak etməyə onu yarə.

ARANLA YAYLAĞIN BƏHSİ

Aran: Yaylaq, çox da saxlama,
Göndər gəlsin, ağır ellər mənimdir.
Yerin göbəyiyəm, dizin dirəyi,
Malü mülkü Süleymanlar mənimdir.

Yaylaq: Çıxma dindən, imandan,
Süsəndən, sünbüldən, hər gülüşəndən;
Həkimlik, loğmanlıq qalıbdı məndən,
Həzaran¹ dərdlərə dərman mənimdir.

Aran: Bağça mənim, bağ mənim,
Gecə-gündüz qulluq eylər bağbanım.
Geymək üçün yaşıl mənim, al mənim,
Süsən, sünbül, gülşənliklər mənimdir.

Yaylaq: Mənəm çeşmələr başı,
Axar, heç qurumaz didəmin yaşı,
Pələnglər yatağı, ovçu sirdaşı,
Köksü ala, qarlı dağlar mənimdir.

Aran: Qaldım dağ arasında,
Piltətək qurudum yağ arasında,
Qıvrım-qıvrım olmuş tağ arasında,
Tutma ala qarpız, tağlar mənimdir.

Yaylaq: Mənəm xalqın göyçəyi,
Məndə yatar aranların qaçağı,
Lalə-səmən, dürlü-dürlü çiçəyi,
Pətəkdə kəsilən ballar mənimdir.

Aran deyər, məndə bulunar maya,
İnsini, cinsini götürürəm vaya,
Payızın fəslində qurulan taya,
Xirməndə çevrilən vəllər mənimdir.

DAĞLAR

Mən aşiq yastı dağlar,
Qar gəldi, basdı dağlar.
Üç ay toylu-bayramlı,
Doqquz ay yaşlı dağlar.

Bu dağlar qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
Səndə dostum gəzibdir,
Səni yüz yaşa dağlar.

Dağlar marala qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy yaylaq

Yenə marala qaldı.

Başı çalmalı dağlar,
Dibi kəlgəli dağlar.
Oturub yol gözlərəm,
Haçan el gəli, dağlar?!

DURNALARA XİTAB

Göy üzündə bölük-bölük durnalar,
Nədir sizin əhvalınız, halınız.
Bir ərz-hal yazdım yarə söyləyin,
Dost kuyuna düşər isə yolunuz.

Mənim yarım, siz də görüb şaşarsız,
Ol uca dağları necə aşarsız,
Ovçu görən kimi siz də çaşarsız,
Qışdı, qar-amandı sizin eliniz.

Baxın şahın pəncəsinə düşərsiz,
Çeşməli dağları onda keçərsiz,
Yaz olacağı yaylaqlara köçərsiz,
Qırarsınız qanadınız, qolunuz.

Dərdli Kərəm deyər uğradım dərdə,
Canım qurban olsun mərd oğlu mərdə,
Səfil durna nə gəzirsiz bu yerdə,
Yoxmu sizin vətəniniz, eliniz.

Qəribəm yoxdur arxam,
Qanadım yoxdur qalxam,
Çıxam qəlbi dağlara,
Vətənə doğru baxam!

GÜNƏŞİ ÇAĞIRMAQ

Gün çıx, çıx, çıx!
Kəhər atı min, çıx!
Oğlun qayadan uçdu,
Qızın təndirə düşdü,
Keçəl qızı qoy evdə,

Saçlı qızı götür, çıx!
Gün getdi su içməyə,
Qırmızı don biçməyə.
Gün çıxıbdı yetirəcək.
Qarı yerdən götürəcək,
Keçəl qızı gətirəcək,
Saçlı qızı gətirəcək,
Duman, tac, qaç, qaç!
Səni qayadan asarlar!
Buduna damğa basarlar!
Gün getdi dağ başına,
Könlü şamama istəyən
Dolansın tağ başına

KƏKLİK

Səhər-səhər sərt qayalar küncündə,
Oxur, səsi gələr gözəl kəkliyin.
Dağlar ətəyində çınqıl içində
Bulunmaz yuvası gözəl kəkliyin.

Səhər-səhər əllərinə var malım,
Tülək tərən ilə könlün almalıım,
Yaşıl nımtənəlim, gülgəz çalmalıım,
Kətandır köynəyi gözəl kəkliyi

TƏRLAN

Yaxşı olar tərənların irisi,
Qabaqca gedər kəklik sürüsü,
Boynunda var külabatın çilqisi,
Ağ olar qaşları şahi tərənların.

Xanlar, bəylər əl üstündə götürər,
Götürəbən ovlağına yetirər,
Şəhd çəkər binəsini itirər,
Onda düşər tərsilaşi tərənların.

“ÜŞÜDÜM HA, ÜŞÜDÜM”

Üşüdüm ha, üşüdüm
Dağdan alma daşdıım,
Almacığıımı aldılar,

Mənə cürm¹ verdilər.
Mən cürmdən bezaram.
Dərin quzu qazaram.
Dərin quyu beş keçi,
Hanı bunun erkəci?
Erkəc qaya başında,
Hay elədim gəlmədi,
Çiyid verdim yemədi.
Çiyid qazanda qaynar,
Qənbər bucaqda oynar.
Qənbər getdi oduna,
Qarğı atdı buduna.
Qarğı deyil, qamışdı,
Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi;
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi.
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısın açmağa.
Qapıçı qapı toxur,
İçində bülbül oxur

Şeir müsabiqəsinin sonunda uşaqlar “Balalara hədiyyə” kitabından az yaşlı oxucularımız üçün bəstələnmiş “Çoban”, “Qızlar nəğməsi”, “Layla”, “Səməni” mahnıları ifa edirlər.

ÇOBAN

Göydəki göy buludlar
Yorğanıdır çobanın.
Yastı-yastı təpələr
Yastığıdır çobanın.
Yumru-yumru qayalar
Yumruğudur çobanın.
Əlindəki dəyənək
Qalxanıdır çobanın.
Yanıdakı boz köpək
Yoldaşdır çobanın.
Ağzı qara canavar
Düşmənidir çobanın

LAYLA

Bizim yerlər qalın meşə,
Taxtında otur həmişə,
Aranında gül bitsin,
Yaylağında bənövşə.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layl

Layla dedim ucadan,
Ünüm çıxdı bacadan,
Səni tanrı saxlasın
Çiçəkdən, qızılıcadan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatınca,
Gözlərəm ay batınca,
Canım zinhara gəldi
Sən hasilə çatınca.

Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim adına,
Haqq yetişsin dadına,
Hər layla eşidəndə,
Balam düşər yadıma.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Dağlara sərin düşər,
Kölgəsi sərin düşər,
Hər vaxt layla deyəndə
Yadıma Pərim düşər.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!
Layla beşiyim, layla,
Evim-eşiyim, layla.
Sən yat, yuxun alginən
Çəkim keşiyin layla!
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızılgül bağın olsun,
Kölgəsində yatasan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!
Layla dedim yatasan

Qızılgülə batasan.
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla.

QIZLAR NƏĞMƏSİ

Əlimi bıçaq kəsibdi.
Dəstə bıçaq kəsibdi.
Yağ gətirin, yağlıyaq,
Bal gətirin, ballıyaq,
Dəsmal verin, bağlıyaq,
Dəsmal dəvə boyunda,
Dəvə Şirvan yolunda.
Şirvan yolu buz bağlar,
Dəstə-dəstə gül bağlar.
O gülün birin üzəydim,

Tellərimə düzəydim.
Qardaşımın toyunda
Oturub-durub süzəydim.
Çay daşbdır, lil gəlir.
Dəstə-dəstə gül gəlir.
O gülün birin üzəydim,
Saç bağım düzəydim.
Saç bağım qatar-qatar,
Üstündə qardaş yatar.
Qardaşın əl yaylığı,
Ucları zər yaylığı.
Hərə bir ağız desin
Qardaşa cansağlığı.
Hop-hopun olsun, qardaş!
Gül topun olsun, qardaş!
Gül ağacın dibində,
Gülbünün¹ olsun qardaş!
Dəyirman üstü çiçək,
Oraq gətir, gəl biçək
Qardaş, nişanlın gördüm,
Uzunboy, qarabirçək.

SƏMƏNİ

Səməniyə saldım badam,
Qoymazlar bir barmaq dadam.
Dörd tərəfin alıb adam,
Səməni, bizana¹ gəlmişəm,
Uzana-uzana gəlmişəm.

(V gün Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə – – “Balalara hədiyyə” adlı ədəbi-bədii gecənin ssenarisi təqdim olunur)

Tədbir keçirilən zalın divarları ədibin şəkilləri və onun yubileyinə həsr olunmuş sərgisi ilə bəzədilir. F.Köçəlinin nağul qəhrəmanlarından Pıspısa xanım və Siçan bəy qonaqları salamlayır.

Pıspısa xanım: Salam əziz uşaqlar, hörmətli qonaqlar. Hamınızı sevimli ədəbiyyatşunas, alim F.Köçərlinin 160 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirdə xoş gördük.

Siçan bəy: Bizi yəqin hər bir uşaq gözəl tanıyır. Biz babamızın sizlərə hədiyyəsiyik. Amma yəqin ki, burda elə qonaqlar ola bilər ki, siz balaların babası haqqında az məlumatı olsun. Gəlin, F.Köçərlini lap yaxından tanıyaq.

Aparıcılar səhnəyə daxil olur.

I Aparıcı: Çox sağ olun, Pıspısa xanım və Siçan bəy! Bizə bu şəraiti yaratdığınıza görə.

II Aparıcı: Biz bu gün böyük bir həvəslə F.Köçərli haqqında sizlərlə danışmağa hazırıq. F.Köçərli Azərbaycanda görkəmli maarifçi, pedaqoq, metodist, ədəbiyyatşunas, publisist kimi şöhrət qazanmış şəxsiyyətlərdəndir. O, 1863-cü il yanvar ayının 26-da Şuşada anadan olmuşdur. F.Köçərlinin

ulu babalarından olan Məhəmməd Cavanşir mahalının Köçərli kəndindən gəlib Şuşa şəhərinin şimal-qərbində yurd salmış və sonralar onun övladları bütün ətrafda Köçərlilər kimi tanınmışdır. Onun uşaqlığı Qarabağda keçmişdir. Firidunbəy ziyalı ailəsində böyümüşdür. Ona evdə rus dili, fars dili, hesab fənləri öyrədilirdi. Şəhər məktəbində oxuyarkən tale onu “Vətən dili” dərsliyinin müəllifi Anton Çernyayevski ilə görüşdürmüşdür. Və beləliklə, Firidun bəy atasının razılığını alıb Qori Müəllimlər Seminariyasında oxumağa başlamışdır. Seminariyanı 22 yaşında əla əxlaqla bitirən Köçərli İrəvan gimnaziyasına müəllim göndərilmişdir. Burada azərbaycanlı balalara hüsnxət qaydalarınca yazmağı öyrədən gənc müəllim həm də dünya ədəbiyyatından nümunələri tərcümə etmişdir. Dərslik olmamasından ciddi narahatçılıq keçirən F. Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemləri mövzusunda məqalələr yazmışdır.

II Aparıcı: F.Köçərli dünya ədəbiyyatını yaxşı öyrənmişdi. Onda Şərq ədəbiyyatına, ümumiyyətlə, ədəbiyyata marağın oyanmasında atası Əhməd ağanın böyük rolu olmuşdu. Qarabağın orta bəylərindən sayılan Əhməd ağa savadlı bir şəxs olub, fars dilini mükəmməl bilirdi. Şərq poeziyasına xüsusi məhəbbəti olduğundan onun dahi sənətkarlarının əsərlərini müntəzəm mütaliə edər, xüsusilə, Firdovsinin “Şahnamə”sindən bütöv fəsilləri əzbər deməklə ədəbi məclislərdə öz həmsöhbətlərini heyran qoyarmış. Şərq poeziyası nümunələrini ilk dəfə atasından eşidən gənc Köçərli sonralar bir ədəbiyyatşünas, tənqidçi kimi özü onları sevə-sevə, duya-duya mütaliə etmişdi. Ona görə, çox təbiidir ki, o, bütün elmi fəaliyyətində olduğu kimi, “Azərbaycan

ədəbiyyatı” əsərində də Şərqi böyük ədəbi simaları Firdovsi, Sədi, Hafiz, Əttar, Xəyyam, Rumi, Cami və başqalarının yaradıcılığı ilə ətraflı tanış olub, onlar haqqında qiymətli mülahizələr söyləmiş, türk şairi Yusif Nəbiyə isə ayrıca oçerk həsr etmişdi. F.Köçərli böyüklü, kiçikli hamı sevdi. Çünki böyük ədibimiz həm uşaqlar üçün, həm də böyüklər üçün biri-birindən dəyərli əsərlər yaratmışdır. F.Köçərli 300-dən artıq dərsliyə düzəliş etmiş, nəzəri materialı, hekayələri artırmış, metodika və stilistikasını dəyişdirərək zənginləşdirmişdir.

I Aparıcı: 1895-ci ildə Qori Müəllimlər Seminariyasına dəyişdirilən Firidun bəy Köçərli dərs deməklə kifayətlənməmişdir. O, “Kaspi”, “Şərqi-rus”, “İrşad”, “Tərəqqi” kimi qəzetlərlə əməkdaşlıq etmiş, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi mövzusunda ciddi axtarışlara başlamışdır. Ədəbiyyat məsələləri ilə yanaşı pedoqoji fəaliyyətini də davam etdirən qüdrətli şəxsiyyət xalqın savadlanması naminə qüvvə və imkanlarını əsirgəməirdi. Firidun bəy həm də Azərbaycanın görkəmli ziyalıları ilə əlaqə saxlayır, görüşür, məktublaşırdı. O, xalqın savadlanması yolunda görüləsi işlər barədə həmfikirləri ilə düşüncələrini bölüşürdü. İlk növbədə xalqın savadlanması, xalqın sabahı olacaq balaların təlim-tərbiyəsi onu ciddi maraqlandırır, narahat edirdi. Məktəblər üçün dərslik lazım idi. Balalara babaların yaşadığı tarixi mərhələlər, ana vətən haqqında məlumat verən əsərlər lazım idi. Böyüyən nəsil ana dilinin zənginliyinə yiyələnmalı idi. Firidun bəy bu məqsəd naminə folklorumuzu toplamaq, bir məcmuə nəşr etdirmək niyyətində idi. O, çoxdan bəri material toplamaqdaydı. İlk folklor antologiyası olan “Balalara hədiyyə” bu niyyətin məhsulu kimi araya - ərsəyə gəlmişdi.

Firidun bəy ilk folklor antologiyamızı hazırlamaqla kifayətlənməmişdi. O, həm də söz sənəti, el ədəbiyyatı, qələmi ədəbiyyat barədə də dəyərli fikirlərini ifadə edərək yazırdı: “Ədəbiyyat iki qisimdir: bir qismi ağızda söylənən nağıl, hekayətlərdən, cürbəcür milli nəğmələrdən, aşıq sözlərindən, məsəllərdən, tapmacalardan, yanıltmaclardan, sayacı sözlərindən, bayatılardan ibarətdir. Bu qisim ədəbiyyata ... el ədəbiyyatı deyilir... Hər iki qisim ədəbiyyatın bünövrəsi sözdür... Söz olmasaydı, əlbəttə, ədəbiyyat dəxi olmazdı.”

II Aparıcı: F.Köçərli M.F.Axundzadə və M.Şahtaxtinskidən sonra Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə əlifba islahatı aparılması yolunda çalışan xadimlərdəndir. Azərbaycan dilini başqa dillərin zərərli təsirindən qorumaq üçün F.Köçərli, Y.V.Çəmənəmimli, Ü.Hacıbəyli, Ö.F.Nemanzadə və başqa mütərəqqi ziyalılardan ibarət olan cəbhə yaradıldı. Bu cəbhənin işi Azərbaycan ədəbi dilini canlı xalq dilinə getdikcə daha artıq yaxınlaşdırmaq, inkişaf etdirmək idi. Onlar dili millətin əvəzsiz sərvəti hesab edirdilər. Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janr zənginliyini aşkarlayan görkəmli ədəbiyyatşünas alim göstərirdi ki, keçmişdə şən və qüvvət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayin və adətinə dair yaratdığı qisim-qisim nağıl və hekayələr, gözəl mənzumələr, hikmətamiz məsəllər, atalar sözləri, nazik mənalı müəmma və tapmacalar, körpələrin qəlbini açan düzgülər və yanıltmaclar, heyvanat qisminə məxsus sayacı sözləri unudulmaqdadır. Böyük maarifpərvər bu unudulmaq təhlükəsini duyaraq folklorumuzu toplamağa başlamışdı. F.Köçərli gənc nəsli düzgün tərbiyə etmək, onda vətənə, xalqa, ana dilinə məhəbbət duyğuları oymatmaq üçün uşaqları

hələ kiçik yaşlarından şifahi ədəbiyyat nümunələri ilə tanış etməyi ilkin tərbiyə üsullarından sayır və bunu valideynlərə məsləhət görürdü. Nahaq deyil ki, o, çap etdirdiyi şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri kitabına bu baxımdan çox mənalı olan “Balalara hədiyyə” adı vermişdir.

Pıspısa xanım: Uşaqlar mənə elə gəlir ki, F. Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabını hamınız oxumusunuz. Biz bu sevimli kitabımızı oxuyarkən görürük ki, F. Köçərlinin qələmə aldığı nağıllarda heyvanların hər birisi insana mənsub olan bir xasiyyəti göstərir. Məsələn: çöl heyvanlarından aslan rəşadət və mərdliyi, ayı qanmazlığı, qurd axmaqlığı, tülkü hiyləgərliyi, dovşan qorxaqlığı, maral gözəlliyi və s. Ev heyvanlarına gəldikdə, at etibarlı, it vəfanlı, eşşək həmaqəti, dəvə şəfahəti, öküz inadlılığı, inək inayəti, qoç igidliyi, keçi hiyləbazlığı, qoyun bərəkəti, quzu yazıqlığı, pişik etibarsızlığı göstərir. F. Köçərli bu kitabda xalqımıza mənsub olan çox gözəl sayaçı sözləri qələmə almışdır. İndi isə gəlin oxucuların ifasında sayaçı sözləri dinləyək:

Uşaqlar səhnəyə çıxırlar.

I oxucu:

Səlam əleyk səy bəylər,
Bir-birindən yey bəylər!
Saya gəldi gördünüz,
Salam verdi aldınız
Alını təpəl qoç quzu
Sayaçıya verdiniz.

II oxucu:

Siz qayadan qorxmusuz,

Səfa yurda qonmusuz,
Səfa olsun yurdunuz,
Ulamasın qurdunuz.
Ac getsin avanınızın¹
Tox gəlsin çobanınızın.

III oxucu:

Bu saya yaxşı saya,
Həm çeşməyə, həm çaya,
Həm ülkərə, həm aya,
Həm yoxsula, həm baya
Bu saya kimdən qaldı?
Adəm atadan qaldı.

IV oxucu:

Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda,
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda,
Musa çoban olanda
Şişliyimiz erkəcdi.²

V oxucu:

Onun dərdi uludur,
Aşığı qurudur.
Ucası qiymətlidir,
Qabırğası dadlıdır.
Qabırğa içrə pərdə,
Salmaz adamı dərdə.
Pərdəsi iki rəngdir.
Böyrək ona dirəkdir,
Altmış arşın bağıracaq,
Bir-birinə ulğaşıq.

VI oxucu:

Zinhar qoyunu vurma,
Qoyunsuz evdə durma!
Qoyunlu evlər gördüm,
Qurulu yaya bənzər.
Qoyunsuz evlər gördüm,
Qurumuş çaya bənzər!
Qoyun var, kərə gəzər.
Qoyun var, kürə gəzər.
Gedər dağları gəzər.
Gələr evləri bəzər.

Siçan bəy: Uşaqlar indi isə gəin Firidun bəy Köçərlinin balaca oxucularımız üçün yazdığı “Balalara hədiyyə” kitabından tapmacaları dinləyək. Kim tapmacanın cavabını düz tapsa bizdən hədiyyə qazanacaq.

Kitab kitab içində,
Atlas da qab içində,
Nə molla bilir, nə axund,
O da bir qab içində.

(Nar)

Qara toyuq qarğalar
Evdən-evə yırgalar.

(Sac)

Pıspısa xanım: O nədir ki, göydən yerə sallanır?

(Yağış)

O nədir ki, hər nə desən allanır?

(Uşaq)

Siçan bəy: Taxçadan düşdü tap elədi,
Gülsənəm onu hap elədi.

(Siçan)

Altı hovuz içərlər,
Üstü zəmi biçərlər.

(Qoyun)

Pıspısa xanım: O yanı çəpər, bu yanı çəpər –
İçində atlı çapar.

(Nehrə)

Suda Süleyman gördüm,
Dağda düleyman gördüm.
Yatar gövşər daş gördüm
Duzsuz bişmiş aş gördüş.

(Balıq, ayı, dəyirman, halva)

Sıçan bəy: Uzun qız- oba gəzər.
(Oxlov)

Üçü bizə yağdır,
Üçü cənnət bağıdır.
Üçü yığar gətirər,
Üçü vurur dağıdar.

(İlin fəsilləri)

Pıspısa xanım: Biz-biz idik,
Yüz qız idik.
Bizi üzgülər,
İpə düzgülər.

(Qamış)

İki tülkü balası, üç anası, dörd atası, neçə eylər hamısı?

(Dörd)

Sıçan bəy: Ağac başında darı quyusu.

(Əncir)

Ağac başında sarı yumaq.

(Heyva)

Pıspısa xanım: İndi isə gəlin oxucularımızın ifasında
F.Köçərlinin topladığı “**Məsəllər**”ə qulaq asaq.

Məktəbli oxucularımız səhnəyə çıxıb məsəllər söyləyirlər.

I Oxucu: Oğlum əziz, tərbiyəsi ondan da əziz.
Oğul xırdası, noğul xırdası.
Şüurlu oğul neylər ata malını,
Şüursuz oğul neylər ata malını.
El yığılsa kərən sındırar.

Dostun sirrini dost bilər.
O baş sınınsın ki, dost yolunda gərək olmaz.
Dostun sirrini dost bilər.
El yığılsa kərən sındırar.
On ölç, bir biç.
Qonağın ruzusu özündən qabaq gələr.

II Oxucu:

Bu günün işini sabaha qoyma.
Qalan işə qar yağar.
Əldən qalan əlli gün qalar.
Qorx payızdan, qabağından qış gəlir.
Qorxma qışdan, qabağından yaz gəlir.
Toyuq istər qaz yerişi yerisin, öz yerişini də yanılar.
Ac toyuq yuxusunda darı görər.
Özünə umac ova bilməz, özgəyə əriştə kəsər.
Qoyunu qurda tapşırırmazlar.

III oxucu:

Pulunu ver inəyə - bağla dirəyə.
Ahıl öküz cütə getməsə uşaqlar acından qırılar.
Camiş ilə gəzən dananı qurd yeyər.
Şorakət yerdə bostam əkərsən
Adı bostan olar, tağı tağ olmaz.
Dəvə oynayanda qar yağar.
Çobanın könlü olsa, təkədən pendir tutar.
Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.
Qurd dumanlı gün axtarır.
Aşısı bişirən yağ olar, gəlinin üzü ağ olar.

IV oxucu:

Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz.
Yağ yağ ilə qaynar, yarma quru qalar.
Dəvəçi ilə dost olanın darvazası gen gərək.
Ata olmayan ata qədrini bilməz.
Ata oğula bağ qıydı, oğul ataya salxım qıymadı.
Can versən, qardaşa ver, min il getsə yad olmaz.
Yağışdan çıxdım, yağmura düşdüm.
Dağ dağ ilə qovuşmaz, adam adam ilə qovuşar.
Güvəndiyim alçacıq dağlar, sizə də qar yağarmış?
Oğlum əziz, tərbiyəsi ondan da əziz.

IV oxucu :

Oğul xırdası, noğul xırdası.
Şüurlu oğul neylər ata malını, şüursuz oğul neylər ata malını.
On ölç, bir biç.
Oğru elə bağırır, doğru küncə qısıldı
Zülm ilə abad olan, ədl ilə bərbad olar.
Acın amanı olmaz, toxun imanını.
O baş sinsin ki, dost yolunda gərək olmaz.
Dostun sirrini dost bilər.
El yığılsa kərən sındırar.

Pıspısa xanım: Uşaqlar tədbirimizin daha maraqlı keçməsi üçün sizinlə viktorina keçirmək istəyirik. Bu viktorinanı “Balalara hədiyyə” kitabında verilmiş mövzular əsasında hazırlamışıq. Bunu etməklə məqsədimiz sizin nə dərəcədə diqqətçil olduğunuzu, şeirləri, məsəlləri, yanılmacları, tapmacaları, nağılları qavrama qabiliyyətlərinizi yoxlamaqdır. Tapın görüm, meşə ağacları hansılardır? (Cavab: Palıd, qarağac, fıstıq, vələs, dəmirqara, göyrüş, ağcaqayın, cökə, şamağacı, ardıc, tus, söyüd, bədmüşk, qızılağac, qovaq, çinar.)

Siçan bəy: Kollar hansılardır?

(Cavab: Qarağat, qaragilə, böyürtkən, moruq, əzgil, zirişik, zoğal, mərdəşə, qoyungözü, itburnu, yasəmən, nəstərən, qızılgül, tobuluğu, göyəm, qora, qızılçax.)

Pıspısa xanım: Otlardan hansını tanıyırsınız?

(Cavab: Əvəlik, qoyunqulağı, quzuqulağı, qantəpər, qırxbuğum, sığırquyruğu, xatınbarmağı, qara ot, ayıdöşəyi, dəvədabanı, qıjı, xımı, pişikcırnağı, balqırğan, unnuca, südlü pencər, kiğ, cacığ, gicitkən, naşır, qazayağı, cincilim, şomu, boyana, qanqal, yarpız.)

Siçan bəy: Çiçəklərdən hansını tanıyırsınız?

(Cavab: Gülxətmi, sarıçiçək, göyçiçək, arşınçiçək, qaymaqçiçəyi, lalə, zanbaq, nərgizgülü, nilufər, birəotu, kəklikotu, sumrux çiçəyi, huy çiçəyi, bənövşə, qərənfil.)

Pıspısa xanım: Bostan və dirrik məhsulları hansılardır?

(Cavab: Yemiş (qovun), qarpız, şamama, xiyar, qabaq, səlx, kələm, kök, soğan, sarımsaq, turp.

Göyətilər: Keşniş, cəfəri, kərəbiz, bağdanus, kəvər, nanə, şüyüd, reyhan, mərzə, razyana, acıtərə, ispanaq.)

Siçan bəy: Bişmişlərdən hansılarını tanıyırsınız?

(Cavab: Aş, bozbaş, plov, çilov, dolma, küftə, qovurma, bozartma, kabab, lüləkabab, əriştə, umac, xəşil, halva, həliması, xingəl, firni, qaysaba, dovğa, səməni.)

Pıspısa xanım: Çörəklərdən hansını tanıyırsınız?

(Cavab: Yuxa, sac çörəyi, təndir çörəyi, lavaş, sənkök, fətir, şəkərçörəyi, qatlama, fəsəli, əgirdək, kətə, qoğal.)

Siçan bəy: İçkilərdən hansını tanıyırsınız?

(Cavab: Su, süd, çay, qəhvə, şərbət, ayran, körəməz, gülməs, bulama.)

Pıspısa xanım: Ev heyvanları hansılardır?

(Cavab: At, eşşək, qatır, dəvə, inək, öküz, camış, kəl, qoyun, keçi, it, pişik)

Siçan bəy: Əti yeyilən quşlar hansılardır?

(Cavab: Kəklik, turac, qırqovul, çil, bildirçin, ördək, qaz).

Pıspısa xanım: Ət yeyən quşlar hansılardır?

(Cavab: Tərnan, qızılquş, qaraquş, qırğı, sar, çalağan, quzğun.)

Siçan bəy: Oxuyan quşlar hansılardır?

(Cavab: Bülbül, bildirçin, sığırcın, qaratoyuq, torağay, alacəhrə, qumru.

Pıspısa xanım: Gecə uçan quşlar hansılardır?

(Cavab: Bayquş, yapalaq, yarasa).

(Sualların cavabını tapan oxucuya hədiyyə verilir)

II Aparıcı: Firidun bəy Köçərli “Balalara hədiyyə” kitabı üçün belə söyləmişdir: “Bu məcmuəni hər kəs oxusa – böyük, ya kiçik – onun qəlbi açılıb xəndan olacaqdır. Balalar şad olacaq bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərləri cümləsi onların dünyasındandır.” “Azərbaycan ədəbiyyatı” müəllifi F.Köçərli öz xalqının bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə verdiyi inciləri də sərraf kimi tapıb qiymətləndirməyi bacarır, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük ideallarla, sağlam və yüksək hisslərlə zəngin olduğunu iftixarla təhlil və sübut edirdi. Bu məqsədlə F.Köçərli Azərbaycan klassiklərindən M.V.Vidadi, M.P.Vaqif, A.Bakıxanov, Q.Zakir, M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadəni misal gətirir, onlardan çoxunun yaradıcılığını və ədəbi irsini geniş təhlildən keçirirdi. O, Azərbaycan ədəbiyyatında yaranan realist ədəbi cərəyanın özünəməxsus xüsusiyyətlərini, inkişaf yolunu və ideya istiqamətlərini də məharətlə üzə çıxarırdı.

I Aparıcı: F.Köçərli ədəbiyyatın xəlqiliyini hər hansı bir yazıcının xalq həyatı ilə, ictimai varlıqla münasibətlərinin mütərəqqi mahiyyətində görürdü. Yazıcının öz mənsub olduğu xalqın mənəvi aləmi ilə sıx bağlı olmasını O, bu işdə həlledici şərt sayırdı. O, deyirdi: “Yazıçı və ya şair nə qədər öz millətinə yaxın olsa, milliyyət qanı onun damarlarında nə qədər artıq cərəyan etsə, onun əsərlərində milliyyət nişanəsi artıq görünəcəkdir.” “Azərbaycan ədəbiyyatı”nda F.Köçərli ictimai və mədəni tərəqqi uğrunda qələm çalan, yaxşını-yaxşı, pisi-pis kimi göstərən, mövhumat, qəflət və dini xürafatı ifşa edən “həqpərəst və millətpərvər ədiblərə” daha artıq yer vermiş, onların yaradıcılıq problemlərini geniş şərh etməyə çalışmışdır. F.Köçərli tarixçi olduğu qədər ədəbiyyatın müasir inkişafı məsələləri ilə də məşğul olan istedadlı bir tənqidçi idi. Müasir ədəbiyyatın ideya, mövzu, bədii sənətkarlıq, dil və s. məsələləri onu daim maraqlandırır. F.Köçərli yazırdı: “İndiki dövrdə xalq üçün gözəl nəsihətlər, hikmətamiz hekayələr, vətənə məhəbbət, millətə xidmət, dostluqda sədaqət, əhdə vəfa etmək , müqəddəs hisslər haqqında əsərlər yaratmaq lazımdır.

F.Köçərli təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi ilə kifayətlənməyib, əsərlərində Şərq, Qərbi Avropa, rus, gürcü və s. ədəbiyyatların klassikləri haqqında da elmi mülahizələr yürütmüş, ədəbi əlaqələr baxımından qiymətli fikirlər irəli sürmüşdür.

I Aparıcı: F. Köçərli çoxcəhətli yaradıcılığı boyu bir ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçi və tənqidçisi kimi tədqiq və təbliğ etdiyi sahənin, demək olar, bütün əsas məsələlərinə toxunmuş, onlar barədə öz görüşlərini aydın izah etməyə çalışmışdır. O, ədəbiyyatı hər bir xalqın “şən və əzəmətinə,

tərəqqi və səadətində bəis olan səbəblərdən biri” hesab edib iki hissəyə ayırmışdır: şifahi və yazılı ədəbiyyat.

I Aparıcı: F. Köçərli fəaliyyət göstərdiyi dövrdə ana dili və onun inkişafı uğrunda gedən mübarizənin öncüllərindən idi. F. Köçərlinin ”Ana dili”, Məişətimizə dair”, “Cavab”, “Orta təhsil müəssisələrində yerli dillərin tədrisinə dair” və s. məqalələrində, habelə müxtəlif əsərlərində irəli sürdüyü fikirlər onun milli dilin rəvac tapması və tərəqqisi yolunda fədakar cəhdi olduğunu təsdiqləyir. Onun Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi çox gözəl müdrik kəlamları var. Hörmətli tədbir iştirakçıları indi isə gəlin Firidun bəy Köçərlinin müdrik fikirlərini dinləyək:

Oxucular səhnəyə çıxıb kəlamlardan söyləyirlər.

1. Əgər bir xalqı məhv etmək, onu adam toplusuna çevirmək istəyirsənsə, müəllimini savadsız, həkimini isə kəmsavad eləyin. Biri onun başını, o biri isə canını eləsin.

2. Əsl gözəllik surətdə deyil, ağıl və kamalda, əxlaq və rəftardadır.
3. Bizim yəqinimizdir ki, dili dolaşlıq şəxsin fikri də dolaşlıqdır.
4. İnsanın dırnağı ilə ayaqqabısının təmizliyi onun mədəniyyətini göstərir.
5. Müəllimlik ağırdır, ancaq pak və müqəddəs xidmətdir. Aldığınız elm və tərbiyəni elə yüksək və hündür məqamda saxlayın ki, nuru ətrafı da işıqlandıra bilsin.
6. Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindəndir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs öz anasını və Vətənini sevdiyi kimi ana dilini də sevməlidir.
7. Azadəlik sevən və qardaşlıq axtaran, ittihad və tərəqqi arzusunda olan millət xoşbəxtdir.
8. Azərbaycanın Nizami Gəncəvi kimi söz ustası, rəvan təb və şirin zəban şairi var. Heç bir şair olətəfət və zəriflikdə söz deməyibdir. Onun cümləyə məşhur olan “Xəmsə”si bimisil və binəzir əsərlərdir ki, həqiqətdə xəzinə malıdır.
9. Qadınların elm və mərifətsizlikləri ucundan dalda qalmalarının, bu qədər bixtiyar, avam və sadədil olmaqlarının ziyanı ən çox körpələrə toxunur. Hünərli, tərbiyəli, cürətli və bacarıqlı nəsil ancaq elmi və bacarıqlı analardan yetişə bilər.
10. Uşağı tərbiyə etmək üçün müəllimdə məhəbbət, səbir, mərifət, uşaq təbiətini anlamaq qabiliyyəti olmalıdır.

Qabiliyyətli və vicdanlı müəllim ən küt şagirdə də az – çox elm və bilik aşılaya bilər. Yaxşı müəllim məktəbin canı və içində olduğu camaatın çırağı məqamındadır.

11. Xalqın sərvət və dövləti, şan və şövkəti artdıqca, onun dili dəxi haman qərar üzrə tərəqqi və vüsət tapır və bir məqama çatır ki, millət qisim – qisim nağıl və hekayələr düzməyə, sinədən sözlər və mahnılar toxumağa başlayır.
12. Hər bir şey məhəbbətə bağlıdır. Hər bir şeyə həyat verən, hər bir şeyi tər və təzə qılan, hər bir şeyi gözəl, məqbul və nurani edən məhəbbətdir.
13. Hər bir xalqın maddi yoxsulluğu, iqtisadi düşkünlüyü onun zehni yoxsulluğunun, mənəvi düşkünlüyünün nəticəsində meydana çıxır.
14. Firidun bəy belə bir həqiqəti təsdiqləyirdi ki, “bir qövm və tayfa elmsiz və mərifətsiz olsa, bir o qədər ədəbiyyatı zəif və biməzmun olacaqdır.
15. Qəlbi şad etmək özlüyündə bir xidmətdir.
16. Şuşa şəhərinin ab-havasının təsirindən və torpağının bərəkətindən burada çox xoşsifət adamlar, ədiblər şairlər vücuda gəlir. Şuşa qalası Zaqafqaziyanın Şirazi mənziləsində olub, ərbabi-zövqü səfa oymağı və əhli-hal və sahibi-dil yatağı hesab olunur.
17. İnsanı insana bağlayan və həmişəlik aşıq edən camali-zahiri deyil, camali – mənəvidir. Əsil gözəllik surətdə deyil, ağıl və kamalda, əxlaq və surətdədir.
18. Əsl ədəbiyyat həyatı həqiqətləri əks etdirməklə yanaşı cəmiyyəti, xalqı qabaqcıl ideyalarla silahlandırmalıdır, onun azadlıq mübarizəsinə kömək

etməlidir: Həqiqi şair, yazıçı millət və Vətən yolunda canlar fəda etmək lazım isə vətən oğullarının ürəyinə yandırıcı od salıb, onları hər qisim fədakarlığa şövqmənd etməlidir.

I Aparıcı: Əziz oxucularımız və qonaqlarımız! Azərbaycan dilinin inkişafı, onun saflığı, eləcə də yad təsirlərdən qorunması, milli məktəblərdə ana dilinin tədrisi və onu yaxşılaşdırmaq, məktəb dərslikləri, qiraət kitablarının sadə, açıq dildə yazılması, bədii əsərlərin, mətbuat və kitabların ümumxalq dilində intişarı və s. kimi vacib, əhəmiyyətli məsələlərin həllində F. Köçərlinin xidmətləri böyükdür. Firidun bəy Köçərli M. F. Axundzadədən sonra Azərbaycan ədəbi fikrinin yeni mərhələyə yüksəlməsində böyük xidməti olan, milli ədəbiyyatın xalq həyatı ilə yaxınlaşması, ideyaca saflaşması, düzgün istiqamətdə inkişafı üçün mühüm, faydalı nəzəri, təcürbi iş görən, ədəbi dilin ümumxalq dili əsasında tərəqqisi və yad təsirlərdən uzaqlaşması yolunda çalışan görkəmli simalardan idi. O, tükənməz məhəbbətlə sevdiyi milli ədəbiyyatı bütün həyatı boyu təbliğ və tədqiq etməklə məşğul olmuş, onun həm keçmişini, həm müasir nailiyyətlərini qiymətləndirməyin gözəl nümunəsini göstərmişdir.

II Aparıcı: Qırx illik fəaliyyəti dövründə yazıçı M.F.Axundzadənin maarifçilik ənənələrinin fəal təbliğatçısı və yorulmaz davamçısı olmuşdur. Ədəbiyyatımızı müntəzəm bir şəkllə salmaq və ümumən tanımaq əhəmiyyətli məsələlərdəndir. Firidun bəy Köçərlinin bu yolda iyirmi ildən bəri çalışması və ədəbiyyatımızı nizama salması çox böyük bir nailiyyət idi. F. Köçərlinin çoxəsrlik Azərbaycan ədəbi irsini toplayıb, elmi prinsip və ardıcılıqla öyrənərək öz

tədqiqatının nəticələrini “Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində xalqın istifadəsinə verməsi onun ən böyük xidməti sayılır. Bu əsəri yazmaqla Köçərli müasir Azərbaycan ədəbiyyat tarixçiliyi elminin əsasını qoymuş və beləliklə, gələcək tədqiqatçılar üçün geniş bir yol açmışdı.

Firidun bəy ən müqtədir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi dirilti, şairlərimizin ülvi ruhlarını canlandırırdı və həyatı – fikriyyəimizi təbii yoluna saldı. Biz bu gün bu xidmətlərdən sizinlə saatlarla danışsaq da yorulmırıq. Tədbirin sonunda kitabxananın böyük oxu zalında F.Köçərliyə bəhs edən “Hökm icra olunmuş,” Ədəbiyyat Fədaisi Firidun bəy Köçərli” filmləri tədbir iştirakçılarına təqdim olunur.

<https://www.youtube.com/watch?v=MrEn123jD3I>

https://www.youtube.com/watch?v=5HdzZnz_W3w

<https://clb.az/arxiv2021/elektron/Kocerli/index.htm>

**F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanasının
Məlumat və bibliografiya şöbəsinin mövzu ilə əlaqədar
kitabxananın fondu əsasında hazırladığı ədəbiyyat
siyahısı:
Əsərləri**

Azərbaycan ədəbiyyatı : 2 cildə. C 1. - Təkrar nəşr, 1978-ci il nəşri əsasında. - Bakı : Avrasiya Press, 2005. - 560 s. - (Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı). - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə nəşr olunub.

Azərbaycan ədəbiyyatı : 2 cildə. – C. 2. - Təkrar nəşr, 1981-ci il nəşri əsasında. - Bakı : Avrasiya Press, 2005. - 561 s. - (Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı). - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə nəşr olunub.

Balalara hədiyyə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2013. - 172 s. : rəngli il. ; - Kitab "Fəridun bəy Köçərlinin 150 illik yubileyi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 fevral 2013-cü il tarixli 2720 nömrəli Sərəncamına əsasən nəşr olunur.

Heyvaniyyət və insanlar ; Ədəbiyyatımıza dair məktub ; Azərbaycan dövrü mətbuatının qısa icmal / /Azərbaycan publisistikası antologiyası . - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. – S. 64-126.

Əsərləri dövrü mətbuatda

Durnalara xitab ; Atalar sözləri ; Kəklük // Azərbaycan müəllimi. – 23 yanvar. – 1998. – “Balalara hədiyyə” məcmuəsindən seçmələr

Mehribanım Məmmədəli! ; Müşfiqi Mehribanım Məmmədəli! // Azərbaycan müəllimi. – 1989. – 7 iyul. – S. 4.

Haqqında yazılan bədii əsərlər

Nəzirli, Ş. Qoridən gələn qatar : sənədli povest. - Bakı : Şərq-Qərb, 2011. - 492 s.

Haqqında kitablarda yazılanlar

Əhmədov H. Maarif fədailəri: Firidun bəy Köçərli-150, Rəşid bəy Əfəndiyev-150: Qoşa qanad.- Bakı: ADPU, 2013.- 199 s.

Firidun bəy Köçərlinin şəxsi arxiv. – Bakı: Nurlan, 2006. – 280 s.

Firidun bəy Köçərli: bibliografiya. – Bakı: Zərdabi LTD, 2014. – 176 s.

Görkəmli maarifçi, pedaqoq, ədəbiyyatşünas və publisist Firidun bəy **Köçərlinin** anadan olmasının 150 illik yubileyinə həsr olunmuş Respublika Elmi Konfransının materialları (25-26 noyabr 2013-cü il). - Bakı : Avropa, 2013. - 262 s.

Mustafayeva X. Firidun bəy Köçərli // Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: Elm, 2011. – S. 91-93.

Nəbiyev B. Görkəmli tədqiqatçı və ədəbiyyatşünas (1863-1920).- Bakı: AzSSR EA, 1963.- 164 s.

Rəhimli İ. Teatrın təşəkkülü // İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı. - Bakı : E.L. Nəşriyyat və Poliqrafiya Şirkəti MMC, 2007. – S. 7-8.

Süleymanlı Ş. Firidun bəy Köçərli //Azərbaycan ədəbiyyatı ensiklopediyası. – C. 1. - Bakı : Nağıl evi, 2008. – S. 247-251.

Haqqında dövrü mətbuatda yazılanlar

Abbashlı T. Bir ömür ki // Mədəniyyət. – 2017. – 25 yanvar. – № 6. – S. 12.

Abbashlı T. Böyük oğul, sonsuz ata // Mədəniyyət. – 2018. – 26 yanvar. - №7. – S. 13.

Azalp A. Kəşişən əbcədlər üsulu, yaxud Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yeni səhifələri : Firidun bəy Köçərli ilə Salman Mümtazın ruhuna dərin ehtiramla! // Mədəniyyət. - 2022. - № Yanvar Fevral(341). - S. 30-33.

Babaxanov R. F. B. Köçərlinin arxivi haradadır? // Ədəbiyyat və incəsənət. – 1989. – 6 oktyabr.

Bayramov F. Firidun bəy Köçərlinin biblioqrafik fəaliyyəti // Ədəbiyyat və incəsənət. – 1967. – 14 oktyabr.

Bəktaş İ. Firidun bəy Köçərli irsi ədəbi tənqiddə // Ədəbiyyat qəzeti. – 2014. – 17 yanvar. – S. 4.

Bünyadov T. Qazax Müəllimlər Seminariyasının yaradılması // Mədəniyyət. – 2013. – 21 avqust. – № 58. - S. 12-13.

Bünyadov T. Məşəl // Savalan. – 2012. - 2-4 oktyabr. – S. 3.

Dünyaminqızı Q. Elm və irfan sahibi // Kaspi. – 2014. - 26 noyabr. – № 7. - S. 10-11.

Elsevər İ. Firidun bəy Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabı folklor poetikası kontekstində // Kaspi. - 2019. - 29 iyun. - № 115. - S. 23.

Eminov A. Firidun bəy Köçərli Əhməd Seyidovun tədqiqatında // Kaspi. – 2014. – 26 noyabr. - № 7. – S. 19-20.

Əhmədalılar T. İki sonsuzluq // Mədəniyyət. – 2015. – 28 yanvar. - № 7. – S. 13.

Əhmədov H. İrəvan gimnaziyasının Azərbaycan dili müəllimi // Azərbaycan müəllimi. – 2014. – 10 yanvar. – S. 10.

Əlimirzəyev X. Firidun bəy Köçərli // Azərbaycan. – 1964. - № 6. – S. 209-211.

Firidun bəy Köçərli // Savalan. – 2018. – 20-22 fevral. - № 9. – S. 2.

Firidun bəy Köçərli – 150 // Kaspi. – 2013. – 29 yanvar. – S. 12.

F.Köçərli haqqında elektron məlumat bazası təkmilləşdirilib // Mədəniyyət : qəzet. - 2021. - 2 iyul. - № 49. - S. 4.

Həbibov İ. Qoridən yazılmış məktublar // Azərbaycan müəllimi. – 1989. – 7 iyul. – S. 4.

Xankişiyyəv A. F. Köçərli ana dilinin saflığı uğrunda // Ana sözü. – 1991. - № 7-8. – S. 38-40.

Hümmətov Ə. Firidun bəy Köçərli // Təhsil problemləri. – 2017. – 01-07 avqust. - № 57-58. – S. 11.

Xəlilzadə F. Alimlərin alimi // Kaspi. – 2014. – 26 noyabr. - № 7. – S. 14-15.

Xəlilzadə F. Ədəbiyyat tarixçiliyi elminin banisi // Kaspi. – 2013. – 2-4 mart. – S. 17.

Xəlilzadə F. Ömür çırağı söndürülsə də // Savalan. – 2013. – 11-17 iyun. – S. 3. – 21-24 iyun. – S. 3.

Xəlilzadə F. Ömür çırağı söndürülsə də // Azərbaycan. – 2013. – 26 yanvar. – S. 7.

İşıqlı insan // Tumurcuq. – 2014. - № 1/171.

Qarayeva R. XX əsrin Azərbaycan ədəbi siması – Firidun bəy Köçərli // Kaspi. – 2014. – 26 noyabr. - № 7. – S. 23-24.

Qasımov C. Firidun bəy Köçərli niyə öldürülmüşdür? // Panorama. – 1998. – 14 aprel. – S.1, 3.

Qasımov C. Firidun bəy Köçərli niyə öldürülmüşdür? // Panorama. – 1998. – 15 aprel. – S. 1, 3.

Qiyas Ə. Dünyanın böyük şəhəri-Şuşa : ["Varislər"in bugünkü qonağı Firudin Şuşinskiyin oğlu hüquqşünas Məhəmməd Həsənovdur] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2021. - 6 mart. - № 10. - S. 16-17.

Mehparə. Firidun bəy Köçərli və türk dünyası // Mədəniyyət. – 2013. – 29 dekabr. – S. 12.

Məhərrəmovə T. Azərbaycanın ilk ədəbiyyat tarixçisi // Kəspə. – 2018. – 25 yanvar. - № 15. – S. 7.

Məmmədli N. Ürəyi atəşli bir müəllim // Kəspə. – 2014. – 26 noyabr. – № 7. - S. 9.

Məmmədov X. Firidun bəy Köçərli nə vaxt inspektor olmuşdur // Ulduz. – 1968. - № 17. – S. 44-48.

Məmmədov Ş. Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı // Azərbaycan müəllimi. – 2011. – 3 iyun. – S. 6.

Məmmədov Ş. Böyük maarifpərvər: İlk folklor antologiyasının nəşiri // Azərbaycan müəllimi. – 1998. – 23 yanvar.

Mikayılqızı P. Firidun bəy Köçərlinin etnoqrafik araşdırmaları // Kəspə. – 2014. – 26 noyabr. - № 7. – S. 16-18.

Nəbiyev A. F. Köçərli haqqında yeni tədqiqat // Ədəbiyyat və incəsənət. – 1978. – 25 noyabr. – S. 8.

Nəbiyev B. Ədəbiyyat tarixçiliyinin atası // Ədəbiyyat qəzeti. – 2013. – 22 fevral. – S. 1, 3.

Nəzirli Ş. Badisəba ananın Şəki ünvanı // Ədəbiyyat qəzeti. – 2008. – 22 avqust. – S. 2, 6.

Nəzirli Ş. Günahsız məhbus: sənədli povestdən parça // Gənclik. – 1990. - № 3. – S. 41-45.

Osmanoğlu M. Uşaq şeirinin ilk dərsləri // Ədəbiyyat qəzeti. - 2020. - 12 sentyabr. - № 38/39. - S. 28.

Ömərov V. Firidun bəy köçərli qadın hüquqları haqqında // Səs. – 2018. – 3 noyabr. – S. 15.

Pirəliyev V. F.Köçərli publisistikasında bədii ədəbiyyatdan istifadə üsulları // Səs. – 1997. – 13 sentyabr. - № 47.

Rüstəmov F. Firidun bəy Köçərli müəllim kadrları hazırlığı haqqında // Kəsp. – 2014. – 26 noyabr. - № 7. – S. 12-13.

Rəşid M. Firidun bəy Köçərli irsi: dəyəri azalmayan mənəvi xəzinəmiz // 525-ci qəzet. – 2021. – 6 fevral. – S. 21.

Yunisli F. Ədəbiyyatşünaslıq tariximizdə Firidun bəy Köçərli imzası // Mədəniyyət. – 2013. – 23 avqust. - № 59. – S. 13.

Yusifli C. Millət və vətən türküsü // Ədəbiyyat qəzeti. – 2018. – 3 fevral. - № 4. – S. 25.

Haqqında çap olunan bibliografik göstərici

Firidun bəy Köçərli : Bibliografiya / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. F. **Köçərli** adına Respublika Uşaq Kitabxanası. - Bakı : Zərdabi LTD MMC, 2014. - 176 s. ; 22 sm. - (Uşaq ədəbiyyatı xəzinəsindən).

**Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor
tədqiqatçısı Firidun bəy Köçərli
(metodik vəsait)**

**Komputer yığımı
və dizayn:**

Ruhiyyə Məmmədli

**Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;
E-mail: info@clb.az.**

İnternet ünvanı: www.clb.az